

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

Семеног Олена Миколаївна

УДК 371.134: [811.161.2 +821.161.2]

**СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
(в умовах педагогічного університету)**

13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти"

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ - 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України, м. Київ.

- Науковий консультант:** доктор філологічних наук, професор,
дійсний член АПН України
МАЦЬКО Любов Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри
стилістики української мови, м.Київ.
- Офіційні опоненти:** доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
ВОЛОШИНА Ніла Йосипівна,
Інститут педагогіки АПН України,
заступник директора з наукової роботи, м.Київ;
- доктор педагогічних наук, професор
ПСХОТА Олена Миколаївна,
Миколаївський державний університет
імені В.О.Сухомлинського,
завідувач кафедри освітніх технологій;
- доктор педагогічних наук, професор
ПУХОВСЬКА Людмила Прокопівна,
Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти
АПН України, проректор з науково-методичної роботи та
міжнародних зв'язків, м.Київ.
- Провідна установа:** Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки
України, м.Київ.

Захист відбудеться “15” лютого 2006 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М.Берлинського, 9, 5^й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (04060, м. Київ, вул. М.Берлинського, 9).

Автореферат розісланий “12” січня 2006 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. В. Лапаєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Інформаційно-технологічне XXI століття характеризується філософським переосмисленням ціннісних орієнтирів освітньої політики. У Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі "Вчитель" наголошується на культуроцентричності, збереженні і примноженні національних виховних традицій, розвитку творчої особистості, гуманізації освіти.

У реалізації завдань гуманістичної трансформації освітньої парадигми пріоритетна роль належить учителю української мови і літератури. Передусім учитель-словесник, який поєднує в собі риси педагога і психолога, філософа і лінгвіста, літературознавця, культуролога й естета, покликаний наповнити життєдіяльність школярів досконало-вишуканим світом рідної мови, морально-етичним і культурно-естетичним потенціалом усної народної творчості та художньої літератури, цінностями української і світової культури, стимулювати прагнення до саморозвитку й самовдосконалення, виховувати молоду генерацію активних, діяльних громадян, які гідно репрезентуватимуть й утверджуватимуть свою державу в європейському співтоваристві. Важливість таких професійних і особистісних рис потребує вдосконалення професійної підготовки вчителів української мови і літератури.

Аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів-словесників:

- визначено домінуючі імперативи нової стратегії професійної підготовки фахівців з позицій нової філософії освіти (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень та ін.), неперервності освіти (О.Абдулліна, А. Алексюк, С.Гончаренко, О.Дубасенюк, Н.Ничкало, В. Сластьонін та ін.), тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти (О.Глузман, В.Луговий, В. Майборода та ін.), формування і розвитку педагогічної майстерності, педагогічної творчості вчителя (І.Зязюн, Є.Барбіна, В. Моляко, В.Семиченко, С.Сисоєва та ін.)

- розроблено системи різнорівневої підготовки фахівців (А. Лігоцький), психолого-педагогічної підготовки вчителів початкових класів (Л.Хомич), методичної підготовки вчителів інформатики (Н. Морзе) і математики (В. Моторіна);

- здійснено аналіз історичного досвіду підготовки майбутнього вчителя в системі вищої освіти (О.Сухомлинська, Н.Дем'яненко, О.Микитюк, С.Нікітіна, Б.Ступарик та ін.), особливості підготовки вчителів у зарубіжних країнах (Т.Кошманова, М. Лещенко, Л. Пуховська, І. Руснак та ін.);

- досліджуються концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті (Н. Бібік, О. Савченко та ін.), формування складових професійної компетентності, зокрема дослідницької, етичної компетентності вчителя початкових класів, іноземних мов (В. Баркасі, Л. Карпова, Г.Кловак, Л.Хоруза), професійної компетенції російських філологів (Т. Балихіна, В. Молчановський, В.Русецький);

- здійснено аналіз підготовки вчителя до використання інноваційних педагогічних, у тому числі інформаційно-комунікативних технологій (В.Беспалько, В.Биков, І. Богданова, М. Жалдак, Г. Козлакова, Г. Кедрович, О.Пехота, Є.Полат та ін.), вивчено шляхи інтеграції у професійній підготовці фахівців (І.Козловська, Д.Коломієць, В. Сергієнко та ін.).

У філологічних і методичних студіях обґрунтовуються окремі аспекти мовної, літературознавчої, методичної підготовки вчителів (О.Біляєв, М.Вашуленко, Н.Волошина, А.Грищенко, Т.Донченко, С.Караман, В.Кононенко, Л.Мацько, В.Мельничайко, Л.Мірошніченко, М.Наєнко, В.Пасинок, Є.Пасічник, М.Пентиліук, М.Плющ, Б.Степанишин, Г.Токмань, П.Хропко, В.Шуляр та ін.). Українськими та російськими вченими розглянуто шляхи формування мовної особистості студентів і школярів (Г. Богін, Ю. Караулов, Л. Паламар, Л. Струганець, Т. Симоненко та ін.).

Разом з тим у вітчизняній педагогіці відсутні наукові праці, в яких обґрунтовувалася б система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в сучасних соціокультурних

умовах. З огляду на це актуальною є проблема підготовки вчителя-словесника в єдності культуромовної особистості і професійно-компетентного фахівця-дослідника, в якого сформовані мовно-мотиваційна, комунікативно-інформаційна, операційно-діяльнісна готовність до творчої педагогічної, наукової та самоосвітньої діяльності. Вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури з урахуванням компетентнісно-орієнтованого підходу є важливим чинником впливу на якість особистісної культури, навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Як показує аналіз наукових досліджень, нині педагогічні університети здійснюють фахову підготовку студентів-філологів на основі інноваційних підходів. Водночас у процесі підготовки існує низка невідповідностей, подолання яких становитиме істотний теоретичний і практичний інтерес. Зокрема, є необхідним розв'язання суперечностей між:

- соціокультурними перетвореннями в Україні і традиційною системою професійної підготовки вчителів української мови і літератури;
- соціальними потребами оновлення складових системи професійної підготовки з урахуванням вимог компетентнісно-орієнтованого підходу до змісту середньої освіти, науковим обґрунтуванням окремих аспектів підготовки студентів-філологів і недостатньою дослідженістю загальнотеоретичних і методичних основ фахової підготовки майбутніх учителів української мови і літератури;
- потребами загальноосвітніх навчальних закладів у вихованні високодуховного, культуромовного вчителя і недостатнім відображенням соціокультурної складової в лінгвістичній, літературознавчій, психолого-педагогічній, методичній підготовці майбутніх учителів-словесників;
- тенденціями посилення дослідницької діяльності майбутнього вчителя української мови і літератури в умовах модернізації освіти і реальним станом навчально-пізнавальної, науково-дослідної підготовки, навчально-пошукових і педагогічних практик у вищих педагогічних навчальних закладах;
- рівнем сучасних освітніх технологій, у т.ч. інформаційних, якого потребує навчально-виховний процес педагогічного університету, та їх недостатнім використанням у практичній діяльності студентів-філологів;
- вимогами, які висуває освітнє середовище до особистості вчителя-словесника, та невиконанням цих вимог в організації навчально-виховної діяльності на філологічних факультетах педагогічних ВНЗ.

Необхідність розв'язання означених суперечностей, об'єктивна потреба і соціальна значущість якісної професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, адекватної вимогам сучасності, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми взаємозв'язку навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, практик з метою формування культуромовної особистості педагогів, їх професійної компетентності зумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження *"Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету)"*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукової роботи відділу теорії і практики педагогічної майстерності Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України "Розвиток педагогічної майстерності вчителя в умовах інтегративних процесів в освіті" (РК № 0101U000102), пов'язане з проблематикою наукової роботи Глухівського державного педагогічного університету "Формування професійної компетенції вчителя, вихователя у процесі вузівської підготовки" та науково-дослідної лабораторії цього закладу "Формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури" (ДР №03U000450). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України 28 жовтня 2002р., протокол № 9 та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні 26 листопада 2002 р., протокол № 9.

Об'єкт дослідження - професійна підготовка вчителів української мови і літератури.

Предмет дослідження – система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в умовах педагогічного університету.

Концепція дослідження. Провідна ідея концепції ґрунтується на розгляді професійної підготовки майбутніх учителів-словесників як цілісної, динамічної, відкритої системи, що має адекватну структуру, мету і зміст, виконує необхідні функції і послідовно реалізується на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні в умовах педагогічного університету. Її підсистеми - навчально-пізнавальна, науково-дослідна, виховна діяльність та комплекс практик – спрямовуються на формування культуромовної особистості педагогів, їх професійної компетентності.

Концептуальна ідея реалізується в таких положеннях.

Зміст складових навчально-пізнавальної підсистеми - лінгвістична, літературознавча, психолого-педагогічна, методична підготовка - спрямовується на виховання особистості, котра глибоко шанує українську мову й досконало володіє нею, обізнана з іноземними мовами, здійснює вивчення фольклорного і художнього тексту в культурно-антропологічному просторі, налагоджує діалог літературознавства з лінгвістикою, педагогікою, психологією, опановує виховні цінності рідного та інших народів, а також інноваційні педагогічні технології. Навчально-дослідницька і науково-дослідницька діяльність як складові науково-дослідної підсистеми відіграють системостворюючу роль у поглибленні складових професійної компетентності, розвиток якої ґрунтується на методологічній культурі майбутнього вчителя. Навчально-пошукові і педагогічні практики як органічна складова підсистеми практичної діяльності сприяють вдосконаленню й апробації складових професійної компетентності. Взаємозв'язок підсистем професійної підготовки відбувається шляхом особистісно-діяльнісного підходу, який забезпечує розвиток студентів як особистостей, їх творчих здібностей.

Систему професійної підготовки майбутніх учителів-словесників пронизують етнокультурознавчий, соціолінгвістичний підходи, які дозволяють через етнолінгвопедагогіку, етнолінгводидактику глибше усвідомити україномовну картину світу в її зіставленні з національно-мовною картиною світу інших народів, забезпечують діалогову взаємодію в полікультурному інформаційному суспільстві, виховують толерантне ставлення до носіїв різних мов і культур.

Підготовка вчителя-словесника як дослідника враховує сучасні інформаційні технології. Оволодіння методикою їх використання при викладанні української мови і літератури, в підготовці наукових досліджень формує усвідомлену мотивацію щодо конструювання нових моделей навчальної діяльності в сучасному інформаційному середовищі, вдосконалює культуру комунікації.

Врахування вищезазначених положень сприятиме формуванню особистості вчителя української мови і літератури, підготовленого до педагогічної комунікації, ефективного використання нових навчальних технологій, особистісно зорієнтованого навчання, здатного до творчого саморозвитку.

Головна ідея та основні положення концепції відображені в **загальній гіпотезі** дослідження, яка ґрунтується на припущенні про те, що забезпечити ефективніше формування готовності у майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності можна, якщо зміст, форми, методи навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної підготовки будуть органічно поєднані і спрямовані на розвиток культуромовної особистості педагогів, їх професійної компетентності.

Загальна гіпотеза конкретизована в низці **часткових**:

- якісна професійна підготовка майбутніх учителів-словесників можлива за умови функціонування її як цілісної, динамічної, відкритої системи, що має відповідну мету, функції, зміст, форми і методи реалізації на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні;

- система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури буде досконалішою, якщо враховуватиме історичний вітчизняний та зарубіжний досвід щодо формування професійно компетентного фахівця-дослідника і культуромовної особистості;

- рівень готовності випускників факультетів української філології педуніверситетів до педагогічної діяльності зросте, якщо зміст навчання буде конкретизовано пізнавальними,

дослідницькими, індивідуальними завданнями, інтегрованими спецкурсами професійно-педагогічного, методичного, етнокультурознавчого спрямування, навчально-методичним супроводом, у т.ч. на електронних носіях.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети, концепції та загальної гіпотези визначено **завдання** дослідження:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.
2. Дослідити процес становлення і тенденції розвитку національної системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.
3. Охарактеризувати роль компетентісно-орієнтованого підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.
4. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, побудовану з урахуванням компетентісно-орієнтованого підходу.
5. Виявити перспективні напрями вдосконалення навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури.
6. Визначити шляхи інтеграції різних компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.
7. Розробити навчально-методичний супровід професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, в т.ч. на електронних носіях, та здійснити його експертизу.

Методологічну основу дослідження становлять положення про пріоритетну роль рідної мови в інтелектуальному і духовному розвитку особистості, положення філософії мови (В.Гумбольдт, О.Потебня, М.Драгоманов), взаємозв'язок національного й загальнолюдського, формування національно свідомої, культуромовної особистості, її духовності в умовах демократизації суспільного життя; положення гуманістичної філософії освіти; культурологічної і діалогової концепції (М.Бахтін, В.Біблер).

При обґрунтуванні методологічної основи дослідження враховуємо також положення щодо поняття “система” як сукупності елементів, які знаходяться у відношеннях і взаємозв'язках один з одним і створюють визначену цілісність та єдність. Цілісність дозволяє вивчати об'єкт в єдності компонентів і зв'язків, а також скоординованості усіх елементів; структурованість передбачає ієрархічність будови об'єкта, послідовне розчленування цілого на частини, розглянуті в єдності; організованість характеризується як структурна впорядкованість об'єкта. Методологія експериментального дослідження враховує принципи полікультурності й неперервності освіти, єдності теорії і практики, єдності навчального і науково-дослідного процесу, фундаменталізації навчання і виховання, гуманізації, інтеграції різних видів діяльності, професійної спрямованості.

Теоретичну основу дослідження становлять висновки і положення щодо гуманізації педагогічної освіти (Г.Балл, С.Гончаренко, І.Зязюн та ін.); теорії педагогічних систем, системного аналізу педагогічного процесу вищої школи (В.Афанасьєв, В.Беспалько, І.Блауберг, Н.Кузьміна, В.Садовський, В.Сластьонін, А.Хуторський та ін.); теорії неперервної професійної освіти (П.Воловик, Р.Гуревич, А.Лігоцький, В.Луговий, Н.Ничкало, С.Сисоєва); діяльності і розвитку особистості (Б.Ананьєв, І.Бех, Г.Костюк, О.Леонтьєв, В.Рибалка та ін.); професійної підготовки майбутніх фахівців (О.Дубасенюк, І.Зязюн, Н.Кузьміна, В.Семиченко); порівняльної педагогіки (Н.Абашкіна, М.Лещенко, Л.Пуховська, А.Сбруєва та ін.); загальнодидактичних основ навчального процесу (А.Алексюк, С.Архангельський, Ю.Бабанський, В.Краєвський, В.Казаков, О.Савченко, В.Ягупов та ін.); педагогічних технологій (В.Беспалько, М.Кларін, В.Монахов, О.Пехота); спілкування та його ролі у формуванні особистості (Г.Васянович, Т.Іванова, О.Леонтьєв, В.Кан-Калик), а також результати досліджень у галузі мовної і літературної освіти (М.Вашуленко, Н.Волошина, А.Градовський, С.Жила, Л.Мацько, Л.Паламар, М.Пентилюк,

А.Ситченко та ін.).

Концептуальні положення дослідження ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Законів “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти, Державного стандарту базової і повної середньої освіти, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, Болонської конвенції.

Для розв’язання поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези використано комплекс **методів дослідження**, зокрема історико-системний, порівняльний аналіз; узагальнення теоретичних положень і прикладних підходів вітчизняної і зарубіжної педагогічної освіти для виявлення їх переваг і недоліків у підготовці вчителя-словесника; метод моделювання, який сприяв розробці й обґрунтуванню системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; **емпіричні методи**, зокрема, бесіда, анкетування, інтерв’ю, узагальнення педагогічного досвіду; аналіз матеріалів обласних і всеукраїнських конкурсів “Учитель року”, програм, підручників, посібників для вищої і загальноосвітньої школи; вивчення результатів навчальної, виховної, практичної, наукової роботи студентів, рефлексії власної професійної діяльності, що сприяло відстеженню взаємозалежності між діяльністю викладача і результативністю навчальної діяльності студента; педагогічний експеримент; впровадження й експертиза придатності навчальних посібників, у т.ч. на електронних носіях, з метою визначення їх якісної оцінки; статистична обробка отриманих даних, що забезпечили достовірність результатів дослідно-експериментальної роботи.

Дослідження проводилося впродовж 1997 - 2005 рр.

На **першому етапі** (1997 - 1998 рр.) – вивчалися теоретичні джерела з питань професійної підготовки вчителя української мови і літератури, застосування системного підходу в педагогічних дослідженнях, впровадження етнокультурознавчого аспекту у складові професійної підготовки, формування культуромовної особистості школяра і студента; розпочато констатувальний експеримент, який передбачав аналіз навчальних планів філологічних факультетів у педагогічних ВНЗ, стану навчально-пізнавальної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик, науково-дослідної роботи студентів-філологів.

На **другому етапі** (1998 - 2001 рр.) – продовжувалося вивчення теоретико-методологічних засад професійної підготовки вчителя-словесника, здійснювався ретроспективний аналіз становлення національної системи фахової підготовки вчителя української мови і літератури; досліджувалися зарубіжні технології і можливості їх використання в українських ВНЗ; узагальнювався передовий педагогічний досвід щодо організації навчального процесу на філологічних факультетах; розроблялася концепція дослідження; розпочато формувальний експеримент, який передбачав визначення педагогічних умов забезпечення у студентів готовності до педагогічної діяльності з урахуванням компетентісно-орієнтованого підходу, конкретизувалися підходи до його реалізації на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях. Результати пошуку реалізувалися в читанні навчальних курсів і спецкурсів, що, в цілому, сприяло вдосконаленню взаємозв’язку навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності та навчально-пошукових і педагогічних практик майбутніх учителів-словесників.

На **третьому етапі** (2001 - 2005 рр.) – продовжувалася експериментальна перевірка основних положень концепції, здійснювався аналіз проміжних і кінцевих результатів дослідно-експериментальної роботи, проводилася корекція експериментальних методик, а також зіставлення одержаних результатів з метою і гіпотезою. З’ясовувалися можливості підвищення рівнів готовності майбутніх учителів-словесників, педагогічна ефективність запропонованого змісту навчання. Одержані результати узагальнювалися, математично інтерпретувалися, впроваджувалися в навчальний процес вищих навчальних закладів, знайшли відображення в удосконалених навчальних програмах курсів українського фольклору, вступу до слов’янської філології та інтегрованих спецкурсів [4; 5; 12; 14 - 17], в навчальних посібниках [4 - 13], електронному навчально-методичному комплексі “Словесник”, монографії, у виступах на конференціях і семінарах.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на філологічних факультетах у Глухівському державному педагогічному університеті, Луганському

національному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка, Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, Кам'янець-Подільському державному університеті, Миколаївському державному університеті імені В.О.Сухомлинського, Херсонському державному університеті. На різних етапах дослідження в експерименті брали участь 1185 студентів, 104 викладачі, 168 учителів-словесників, зокрема до формувального експерименту було залучено 1009 студентів і магістрантів педагогічних ВНЗ. З метою забезпечення наступності у фаховій підготовці дослідно-експериментальна робота здійснювалася також у загальноосвітніх школах м.Глухова Сумської області, Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського, на курсах перепідготовки вчителів української мови і літератури в Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Автор особисто брала участь в експериментальній перевірці запропонованих положень і рекомендацій, здійснюючи науково-дослідницьку, викладацьку, навчально-методичну діяльність з підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів у Глухівському державному педагогічному університеті, надавала науково-консультативну, організаційну і методичну допомогу викладачам вищих і загальноосвітніх навчальних закладів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано й розроблено навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті, побудовану на основі компетентнісно-орієнтованого підходу; визначено мету, функції, структуру і зміст, форми і методи реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; розроблено і науково обґрунтовано етапи професійної підготовки студентів до педагогічної діяльності;

- *визначено* основні напрями розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, яка характеризується наявністю елементів етнокультурознавчого спрямування та використанням сучасних інформаційних технологій;

- *удосконалено* положення щодо теоретико-методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів-словесників з урахуванням результатів ретроспективного і порівняльного аналізу національного і зарубіжного досвіду;

- *подальшого розвитку* набуло поняття професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури як відкритої, динамічної системи, всі складові якої інтенсивно взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну, а системотворчим компонентом є науково-дослідна діяльність.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що з урахуванням результатів ретроспективного та зіставного аналізів національного і зарубіжного освітнього досвіду *обґрунтовано* концептуальні засади розробки системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті на основі компетентнісно-орієнтованого підходу; *визначено* педагогічні умови поєднання навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної діяльності з метою формування вчителя-словесника як дослідника та культуромовної особистості; *обґрунтовано* рівні і критерії готовності майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності, принципи інтеграції різних видів діяльності у професійній підготовці, принципи конструювання змісту у навчальних посібниках, у т.ч. на електронних носіях.

Практичне значення одержаних результатів. На основі результатів дослідження розроблено і впроваджено:

- навчальні програми з курсів "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Практика в системі професійної підготовки вчителя-словесника", "Професійна компетенція вчителя української мови і літератури" (для студентів

вищих педагогічних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, кваліфікаційні рівні "бакалавр" і "спеціаліст"), "Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах" (для магістрантів вищих педагогічних навчальних закладів IV рівня акредитації, кваліфікаційний рівень "магістр");

- посібники для викладачів, студентів, магістрантів вищих педагогічних навчальних закладів, учителів та учнів загальноосвітніх шкіл "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство (виховний потенціал рідного краю)", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Формування культури педагогічного спілкування засобами української літератури", "Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів";

- електронний навчально-методичний комплекс "Словесник" (далі – ЕНМК) для студентів, магістрантів, викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, учителів і учнів загальноосвітніх навчальних закладів, який містить Web-посібники "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Педагогічні ситуації в українській художній літературі", "Наукова робота студентів-філологів", а також інформаційно-пошукову систему "Традиційна культура Східного Полісся".

Основні положення дисертації знайшли застосування у викладанні філологічних, педагогічних, методичних курсів, слугують основою спецкурсів, проектування навчальних посібників нового типу. Авторська методика залучення сучасних інформаційних технологій у професійну підготовку вчителів-словесників сприяє підвищенню результативності навчально-виховного процесу. Матеріали дослідження можуть використовуватися вчителями профільних шкіл, у післядипломній педагогічній освіті.

Упровадження результатів дослідження. Положення, висновки й рекомендації, розроблені на основі узагальнення дослідницьких матеріалів упроваджено в навчально-виховний процес Глухівського державного педагогічного університету (довідка № 1219 від 27.05.2005), Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/1317 від 13.06.2005), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 353 від 7.07.2005), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 335 -34/03 від 28.05.2004), Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (довідка №1319/01-37/18 від 25.03.2005), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 83 від 17.06.2005), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 939 від 07.06.2004), Кам'янець-Подільського державного університету (довідка № 27 від 07.06.2005), Херсонського державного університету (довідка №06 - 12/937 від 14.09.2005), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 759/01-11 від 03.06.2005), Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна (довідка № 1901/222 від 10.06.2004), Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського (довідка №01/686 від 02.06.2004), Краматорського економіко-гуманітарного інституту (довідка № 340 від 4.06.2004), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 04/419 від 2.06.2004), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 4 від 29.08.2005), Сумського та Чернігівського обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (довідки № 191 від 23.05.2005, № 224 від 02.06.2004).

Навчальні посібники, в т.ч. на електронних носіях, впроваджені в Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського (довідка № 115 від 19.05.2004), Севастопольському індустріально-педагогічному коледжі (довідка № 120 від 9.06.2004), Кременчуцькому педагогічному училищі (довідка № 938 від 29.12.2004), Херсонському академічному ліцеї (довідка № 113 від 16.05.2005), в загальноосвітній школі I–III ступенів №2 м.Глухова (довідка № 214а від 17.06.2005), Глухівській спеціалізованій школі-інтернаті імені М.І.Жужоми (довідка № 62 від 26.05.2005).

Особистий внесок здобувача. Дисертантка самостійно розробила теоретичні і методичні засади формування складових професійної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі їх фахової підготовки, запропонувала й апробувала авторські спецкурси та ЕНМК "Словесник" для потреб навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик студентів. У працях, написаних у співавторстві з Т.Дятленко, С.Приваловою, А.Сторожук, здобувачем розроблено етнокультурознавчий, компетентнісно-орієнтований підходи та психолого-педагогічні аспекти вивчення українського фольклору й української літератури учнями загальноосвітніх шкіл та студентами педагогічних ВНЗ, контрольні завдання на виявлення умінь та навичок аналізу фольклорного та художнього твору.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, логіко-системним аналізом значного обсягу літературних джерел, достатньою тривалістю дослідно-експериментальної роботи, відповідністю використаних методів дослідження його меті, гіпотезі й завданням; поєднанням кількісного та якісного аналізу дослідних даних, ефективністю впроваджених у практику вищої школи експериментальних програм, посібників та науково-методичних рекомендацій.

На захист виносяться положення:

1. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, побудована на основі компетентнісно-орієнтованого підходу, ґрунтується на органічному поєднанні навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик студентів. Її системоутворювальним компонентом є науково-дослідна діяльність студентів.

2. Професійна компетентність вчителя української мови і літератури - це інтегральна особистісна якість, що включає педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, етнокультурознавчу, методичну, інформаційну, дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності студентів-філологів до педагогічної діяльності.

3. Єдність навчально-пізнавальної, науково-дослідної, виховної та практичної діяльності в системі професійної підготовки активізує діалогову взаємодію у полікультурному інформаційному суспільстві, сприяє підготовці культуромовних фахівців з широким філологічно-педагогічним світоглядом, що реалізується на основі етнокультурознавчого й соціолінгвістичного підходів.

4. Навчально-методичний супровід підготовки майбутніх учителів-словесників, побудований з урахуванням елементів модульного навчання та сучасних інформаційних технологій, забезпечує функціонування підсистем навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, комплексу навчально-пошукових і педагогічних практик та сприяє формуванню професійної компетентності педагогів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати проведеного дослідження обговорювалися і дістали позитивну оцінку на засіданнях відділу теорії і практики педагогічної майстерності, звітних наукових конференціях Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (2002 - 2005), щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів Глухівського державного педагогічного університету (1997 - 2005).

Матеріали дослідження оприлюднювалися на 34 науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема: на 14 міжнародних: "Українознавство – наука самопізнання українського народу" (Київ, 2001), "Мова і культура" (Київ, 2001; 2002), "Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства" (Київ, 2002), "Наука і освіта" (Дніпропетровськ, 2003), "Неперервна професійна освіта педагогічних працівників: теорія і практика" (Черкаси, 2003), "Формування професійної майстерності вчителя в умовах ступеневої освіти" (Київ – Житомир, 2003), "Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини Януша Корчака в ХХІ столітті" (Умань, 2003), "Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень та перспективи" (Київ, 2003), "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2004), "Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти у контексті європейської інтеграції" (Суми, 2004), "Інформаційно-комунікаційні технології у середній і вищій

школі" (Київ - Ізмаїл, 2004), "Інновації у вищій школі" (Ніжин, 2004), "Інтернет – Освіта – Наука - 2004" (Вінниця, 2004);

15 всеукраїнських: "Формування національно свідомої особистості" (Київ, 2000), "Всебічний розвиток особистості студента" (Ірпінь, 2001), "Актуальні проблеми української етнопедagogіки" (Івано-Франківськ, 2001), "Зміст і структура шкільної літературної освіти" (Глухів, 2002), "Стан і перспективи філологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах" (Суми, 2002), "Актуальні проблеми виховання особистості в сучасному соціокультурному середовищі" (Київ, 2003), "Національна освіта: провідні тенденції та перспективи" (Київ, 2003), "Реформування освіти й інноваційні технології у вивченні мови" (Полтава, 2003), "Українська література: стан вивчення у сучасній школі, проблеми, перспективи" (Луганськ, 2004), "Професіоналізм педагога (Проективна педагогіка: питання теорії та практики)" (Ялта, 2004), "Теоретичні і практичні аспекти культури мови" (Тернопіль, 2004), "Профільне навчання: історія, теорія, практика" (Вінниця, 2004), "Формування творчої особистості майбутнього вчителя в умовах впровадження інноваційних освітніх технологій" (Суми, 2004), "Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки вчителя – вихователя - викладача" (Київ, 2005), "Теоретико-методологічні і методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника" (Глухів, 2005),

5 методологічних та науково-практичних семінарах: "Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи" (Глухів, 2003; 2004; 2005), "Використання нових навчальних технологій на уроці української мови і літератури" (Миколаїв, 2004), всеукраїнських Довженківських читаннях (Глухів, 2005). Авторка безпосередньо брала участь в організації і проведенні Всеукраїнських науково-практичних конференцій та методологічних семінарів (Глухів, 2002; 2003; 2004; 2005), на яких розглядалися також і проблеми дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему "Родинні виховні традиції у професійній підготовці студентів педагогічних інститутів" захищена в 1996 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження відображені в 72 публікаціях і комп'ютерних засобах, з них 68 - написані без співавторів, у тому числі: 1 одноосібна та 2 колективні монографії, 10 навчальних посібників (2 – мають гриф Міністерства освіти і науки України; 6 - комп'ютерні аналоги), 4 навчальні програми (1 - має гриф Науково-методичного центру вищої освіти Міністерства освіти і науки України), 1 методичні рекомендації, 41 стаття в наукових фахових виданнях, 11 статей і тез у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг особистого внеску - 136, 71 авт. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (753 найменування, з них 31 – іноземними мовами, 40 – роботи автора, 4 архівних джерела, 94 Інтернет-сайти та Інтернет-публікації) на 69 сторінках та 11 додатків, що представлені окремим томом. Повний обсяг дисертації становить 625 сторінок, основний текст займає 407 сторінок. Робота містить 19 таблиць на 12 сторінках основного тексту і 6 рисунків на 4 сторінках основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, основні ідеї концепції, загальну та часткові гіпотези, завдання і методи дослідження, означено його методологічну і теоретичну основи, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення, відзначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами та особистий внесок здобувача, сформульовано основні положення, які виносяться на захист, наведено відомості про апробацію, впровадження та публікацію результатів наукового пошуку, їхню вірогідність.

У першому розділі – **"Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури"** – узагальнено результати філософських, психолого-педагогічних, соціолінгвістичних досліджень, в яких розглядаються актуальні проблеми професійної підготовки вчителів української мови і літератури в сучасних соціокультурних умовах,

охарактеризовано методологію системного підходу в педагогічних дослідженнях, визначено роль компетентісно-орієнтованого підходу в удосконаленні традиційної системи професійної підготовки майбутніх учителів-словесників.

Опрацювання теоретичних джерел (В.Андрущенко, С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Кремень та ін.) дало змогу з'ясувати провідні освітні тенденції, зокрема глобалізації, інтеграції, інформатизації, фундаменталізації, гуманізації освіти, що впливають на побудову цілісної системи фахової підготовки вчителів. Соціокультурні трансформації в Україні, сучасна соціолінгвістична парадигма, тенденції антропоцентризму і діалогічного розвитку культур заактуалізували появу нових або відродження забутих наук на межі філології, педагогіки, психології, культурології, визначили нові підходи до викладання шкільних предметів, виокремили низку проблем підготовки вчителів української мови і літератури: потребу у вихованні духовності, формуванні культуромовної особистості, радикальних змін у мовній, літературознавчій, психолого-педагогічній, науково-дослідницькій, інформаційно-технологічній підготовці, модернізацію навчально-методичного супроводу.

На основі вивчення наукових праць В.фон.Гумбольдта, О.Потебні, Д.Овсянико-Куликовського, Ф.Буслаєва, М.Грушевського, В.Сухомлинського, сучасних дослідників (Ю.Караулов, М.Вашуленко, С.Єрмоленко, Л.Мацько, Л.Паламар, Л.Струганець та ін.) у розділі обґрунтовується розгляд культуромовної особистості вчителя української мови і літератури як головного носія національної мови, культури й духовності в державі. Її основу складають національно-культурні традиції, мовна свідомість і самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні, психологічні характеристики мовного колективу, національний характер, мовна, комунікативна, лінгвокультурознавча компетенції.

Підкреслюється, що модернізація вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення традиційної системи професійної підготовки майбутніх учителів-словесників. Суспільству третього тисячоліття необхідна фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності. Існуюча модель має яскраво виражений предметноцентричний характер і виявляється малопродуктивною для оновленої школи, яка орієнтується на особистість, вимагає творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності. Компетентісно-орієнтований підхід дозволяє змінити систему підготовки вчителів української мови і літератури на особистісно-діяльнісну, зберігши при цьому її традиційну фундаментальність та універсальність.

Спираючись на ґрунтовні дослідження системного об'єкта (П.Анохін, В.Афанасьєв, І.Блауберг, В.Садовський, П.Щедровицький, Е.Юдін та ін.), педагогічної системи (Н.Кузьміна, С.Архангельський, А.Алексюк, В.Беспалько, В.Володько та ін.), дисертаційні праці, присвячені розгляду різних аспектів системи вищої педагогічної освіти, професійну підготовку вчителів української мови і літератури пропонується визначати як цілісну, динамічну, гнучку, керовану систему, яка розвивається в напрямі до впорядкованості та внутрішньої гармонійності її компонентів. Така система є відкритою, може оновлюватися, змінюватися, самовдосконалюватися, генерувати нові знання та сприймати і творчо опрацьовувати досвід інших систем.

У розділі висловлюється припущення, яке передбачалося довести під час дослідно-експериментальної роботи, що професійну підготовку майбутніх учителів-словесників важливо спрямувати на формування їх професійної компетентності. Аналіз наукових джерел, педагогічний досвід, власне бачення проблеми дали можливість визначити професійну компетентність як інтегральну особистісну якість, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності. Професійну компетенцію вчителя української мови і літератури охарактеризовано як сформовану систему професійних знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, ціннісних орієнтацій, стилю спілкування, необхідних для якісного виконання педагогічної діяльності. У розділі з'ясовано сутність педагогічної, психологічної, методичної, лінгвістичної, мовної, комунікативної, фольклорної, літературної, етнокультурознавчої, інформаційної, дослідницької компетенцій. Головним орієнтиром для виділення таких компетенцій слугували суспільні вимоги до фаху й особистісних якостей вчителя-словесника.

Виявлені проблеми професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, потреби внесення якісних змін у її підсистеми зумовили необхідність звернення до історичного національного й зарубіжного досвіду.

У другому розділі - **"Становлення системи професійної підготовки майбутніх учителів-словесників у національному і світовому контексті"** - на основі історико-системного методу охарактеризовано етапи становлення і розвитку професійної підготовки вчителя української мови і літератури в теорії та практиці вищої школи; з урахуванням порівняльного методу та узагальнення здійснено аналіз сучасного зарубіжного досвіду підготовки вчителів рідної мови та можливість його творчого використання у вищих закладах освіти України.

Аналіз історико-педагогічних досліджень (І.Курляк, В.Майборода, О.Микитюк, С.Нікітчина, М.Окса та ін.), історіографії мовознавчої, літературознавчої, методичної україністики (В.Бевзенко, М.Наєнко, С.Яворська), навчальних книг для середньої і вищої школи, літературної спадщини підтверджує високе покликання вчителя-словесника протягом століть. Елементи підготовки вчителя на основі використання рідної слов'янської мови виразно простежувалися ще в Київській Русі. Вагому роль для формування компетентнісно-орієнтованої моделі підготовки вчителя української мови і літератури, посада якого була введена у 1918 р., відіграли традиції братських шкіл, Києво-Могилянської колегії, Харківського і Київського університетів, учительських та педагогічних інститутів, що ґрунтувалися на фундаментальності, культурологічних принципах, вихованні особистості засобами мовних традицій різних культур. Викладачі, відомі українські фольклористи, письменники, педагоги (О.Потебня, І.Срезневський, М.Сумцов та ін.) власною науково-педагогічною діяльністю сприяли оволодінню студентами риторичним мистецтвом, навчали методики наукових пошуків, залучали до фольклорно-етнографічних експедицій, розвивали переконання, що саме рідна мова формує "дар слова", сприяє вихованню духовності і патріотизму.

У розділі зазначається, що професійне становлення особистості вчителя української мови і літератури в 1918 – на поч. 30-х рр. XX ст. віддзеркалювало динаміку суспільно-політичного життя: пробуджений інтерес до національної ідентичності, педагогічний пошук, сміливе експериментування і водночас певну штучність українізаційних заходів, пристосуванство, масові репресії вчених, письменників, учителів, пасивність зрусіфікованого населення. Навчальна, дослідницька діяльність студентів супроводжувалися новаторськими навчальними посібниками і науковими працями О.Білецького, Л.Булаховського, М.Грушевського, О.Дорошкевича, С.Єфремова, О.Курило, І.Огієнка, О.Синявського, В.Сімовича, М.Сулими та ін. Окремі із сформульованих ученими ідей (розвиток образного мислення, виховання громадянина України засобами мистецтва слова, "безпосереднє спостереження за текстом", "жива зацікавленість науковою працею") слугують основою для формування професійних рис педагога-словесника. Однак підготовці вчителів часто не вистачало фундаментальності й культуроцентричності, якою відзначалася дореволюційна школа.

У наступні кілька десятиліть професійна підготовка студентів мовно-літературних, філологічних факультетів здійснювалася в умовах цілеспрямованого руйнування традицій родинно-мовного виховання, русифікації, перетворення української освіти на "слухняний інструмент тоталітарного режиму" й уніфікації її із загальносоюзною. Певні зрушення частково відбулися лише під час "хрущовської відлиги", коли стверджувався плюралізм в літературі та мистецтві, акцентувалася увага на формуванні інтелектуально-духовного потенціалу тощо.

Водночас у розділі підкреслюється, що, незважаючи на ідеологічний тиск, зменшення годин на методичні дисципліни, невиправдані фальсифікації й вилучення з навчально-виховного процесу значної кількості україномовних видань, більшість викладачів – філологів, психологів, педагогів, методистів (Т.Бугайко, П.Волинський, М.Жовтобрюх, А.Коваль, Б.Кулик, В.Масальський, В.Неділько, І.Синиця, П.Хропко, С.Чавдаров та ін.) орієнтували студентів на загальнолюдські цінності, виховували в них глибоку повагу до свого фаху, високу культуру мови, шляхетність, природню самоповагу. У роботі приділено увагу характеристиці професійних рис вчителя-словесника, виразно окреслених В.Сухомлинським. Разом з вимогами щодо широкої ерудиції,

професіоналізму, естетичного смаку педагог, зокрема, насамперед наголошував на високій моральності словесника, який "формує душу" вихованця, його переконання і погляди.

Студенти залучалися до вивчення художніх творів під "лінгво-літературознавчим, психолого-педагогічним мікроскопом", опановували культуру педагогічного спілкування, "шліфували" мовно-комунікативну компетенцію у мовно-літературних конкурсах, за теле- і радіопередачами, намагалися на громадсько-педагогічній практиці втілити пошуки більш досконалих форм і методів навчання, які здійснювали вчителі-дослідники 60 – 70 рр. ХХ ст. (І.Бацій, Є.Жицький, Є.Кучеренко, Б.Степанишин, В.Фешак, К.Ходосов та ін.). Проте цілісності і взаємозв'язку між лінгвістичною, літературною, психолого-педагогічною, методичною підготовкою, науково-дослідною роботою, навчально-пошуковими та педагогічними практиками не спостерігалось.

У розділі вказується, що утвердження нових соціально-педагогічних цінностей у кінці 80-х років ХХ ст. – початку третього тисячоліття стимулювали відродження національної політики в галузі вищої школи, позитивно вплинули на модернізацію професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в умовах багаторівневого навчання. Узагальнення результатів сучасного досвіду педагогічних ВНЗ дало підстави стверджувати про початок пошуків нових підходів до розвитку навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної, виховної підсистем професійної підготовки, збагачення їх національно-культурним компонентом, інтегративними, дослідницькими елементами. Однак у цілому система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури залишається традиційною, спрямованою на предметноцентричний підхід.

Логіка подальшого пошуку вимагала окреслити основні концептуальні підходи до змісту фахової підготовки майбутніх учителів-словесників на основі сучасного зарубіжного досвіду. За результатами дисертаційних і монографічних досліджень, освітніх документів, каталогів ВНЗ, поданих на сайтах інформаційної сітки Internet, встановлено: сучасний етап реформування вищої професійної освіти у США, Великій Британії, Франції, Німеччині, Росії, Польщі виявляється характеризується позитивними тенденціями:

- формується гуманістична парадигма освіти, що спрямовується на "діалог культур", вдосконалення професійної підготовки вчителя рідної мови відбувається на основі ідей неперервної освіти, сучасних інформаційних технологій та компетентісно-орієнтованого підходу;

- пріоритетом фахової підготовки визнано досконале вивчення рідної мови, лінгвоестетики і словесності, опанування мови як соціального, культурного та історичного явища; знання кількох іноземних мов, формування мовної, лінгвокультурознавчої, комунікативної, літературної, методичної компетенцій;

- спостерігається відкритість до впровадження інтегрованих курсів мови, літератури і мистецтва, практичної стилістики, аналізу тексту і масмедіа, філософії та історії національної освіти, соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології, психології спілкування й розвитку, професійної етики, які спрямовані на формування когнітивізму, прагматизму, творчого і критичного мислення, розвиток пізнавально-ціннісної орієнтації особистості, її риторичної культури;

- урізноманітнюються практико-орієнтовані та індивідуалізовані форми і методи активного навчання студентів: виконання творчих робіт, написання рефлексивних щоденників, публічна презентація проєктів, театралізація, проведення дослідницьких дискусій, тьюторських занять, наукових майстерень, мікровикладання;

- зростає співробітництво шкіл та університетів, посилюється зв'язок між практиками, які спрямовуються на оволодіння навичками педагогічної праці та ін.

Узагальнення зарубіжного досвіду підтвердили необхідність удосконалення національної системи професійної підготовки вчителів-словесників у педагогічному ВНЗ на основі інтеграції і диференціації знань, розширення форм і методів організації навчально-пізнавальної, науково-дослідної роботи, навчально-пошукових і педагогічних практик, упровадження інформаційних технологій.

У третьому розділі - **"Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті"** – розроблено модель готовності майбутнього вчителя

української мови і літератури до педагогічної діяльності, визначено рівні готовності студентів-філологів до майбутньої педагогічної діяльності, обґрунтовано її формування на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях, з'ясовано сучасний стан підготовки майбутніх учителів.

На основі синтезу результатів психолого-педагогічних досліджень та застосування професіографічного методу в дисертації розроблено модель готовності вчителя української мови і літератури до педагогічної діяльності. Доведено, що така готовність є складним соціально-психологічним утворенням, яке містить у собі комплекс професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, а також відповідних почуттів, мотиваційно-оцінних якостей особистості, необхідних для здійснення успішної педагогічної діяльності в умовах компетентнісно-орієнтованого навчання і виховання. У розділі подано характеристику мовно-мотиваційного, комунікативно-інформаційного, операційно-діяльнісного компонентів готовності. Обґрунтовано процес формування готовності в системі шкільної і вузівської підготовки, що має визначену мету, структуру, змістове і функціональне наповнення і характеризується якісно новою перебудовою у професійній свідомості, мотивах, мовних, літературних, педагогічних здібностях.

У системі шкільної підготовки значна увага приділяється мовному й літературному вихованню. Лінгвістичне навчання формує україномовну поведінку, актуалізує лексичну, семантичну, граматичну компетенції, удосконалює уміння й навички особистісно-мовленнєвої діяльності, виховує особистість, здатну вільно і комунікативно доцільно спілкуватися в різних сферах суспільного життя, та реалізується у факультативах, інтегрованих спецкурсах, пошуковій роботі з мовного родинознавства, лінгвістичного краєзнавства тощо. Через опанування емоційно-оцінного, морально-етичного потенціалу фольклору і літератури у світовому і національному мистецькому контексті відбувається "занурення" у світ української ментальності.

Зміст професійної підготовки на освітньо-кваліфікаційному рівні "бакалавр" в умовах педагогічного ВНЗ спрямовується на забезпечення високопрофесійного володіння українською літературною мовою, усвідомлення закономірностей розвитку мово- і літературознавства в їх історичному розвитку та на сучасному етапі, виконання філологічного аналізу твору; володіння функціями педагогічного спілкування, сутнісними механізмами етнокультурознавчого, науково-педагогічного дослідження, знаннями форм, засобів і методів педагогічної діяльності; набуття основ комп'ютерної грамотності, дидактичних, організаторських, комунікативних здібностей у процесі навчання учнів предметів філолого-українознавчого циклу та проведення виховної роботи в основній школі; здійснення навчальної і виховної взаємодії з учнями на рівні співробітництва і співтворчості, саморозвитку й самовдосконалення.

Професійна підготовка на освітньо-кваліфікаційному рівні "спеціаліст" становить фундаментальну науково-практичну підготовку, що спрямована на проведення наукових пошуків у галузі мовознавчих, літературознавчих, українознавчих, психолого-педагогічних дисциплін на основі використання багатоманітних методів наукового дослідження та з урахуванням сучасних інформаційних технологій; аналіз і узагальнення передового педагогічного досвіду; використання набутого власного досвіду у вирішенні навчально-виховних та науково-педагогічних завдань з учнями старшої школи на основі врахування їх вікових та індивідуально-типологічних особливостей (розвиток філологічної творчості учнів, організація роботи гуртків і секцій за профілем навчання; робота з етнолінгвокультури рідного краю, професійної орієнтації учнівської молоді).

Зміст фахової підготовки на освітньо-кваліфікаційному рівні "магістр" передбачає широку ерудицію в основних галузях гуманітарного знання, володіння фундаментальною науковою базою, опанування логіки розвитку наукового знання, психології наукової творчості, оволодіння професійними вміннями і навичками викладання обраного предмету, методикою підготовки і проведення різноманітних форм навчальних занять у закладах різних типів з урахуванням нових тенденцій у філології, закономірностей педагогіки і психології, сучасних вимог дидактики, сучасних інформаційних технологій, власних наукових інтересів.

На основі результатів експертної оцінки сучасного стану підготовки випускників педагогічних ВНЗ встановлено основні якісні характеристики рівнів готовності студентів-філологів до майбутньої педагогічної діяльності. Респонденти з *високим* рівнем глибоко переконані в суспільній і духовно-моральній значущості національної мови для виховання високого ідеалу українця, мають потребу щодо її опанування в контексті національної та світової культури, зацікавлені в розвитку власного творчого потенціалу. Такі студенти володіють ґрунтовними знаннями мовної системи, фольклору, літератури, духовної культури українського й інших народів в їх історичному розвитку та на сучасному етапі, уміннями педагогічного спілкування, знаннями загальної, вікової, педагогічної, когнітивної психології, основ методики навчання мови і літератури, здатні їх використовувати в педагогічній діяльності, моделюють авторські уроки і виховні заходи, виконують та вміють презентувати широкому загалу освітян наукові дослідження з урахуванням етнокультурознавчого підходу та інформаційних технологій.

Студенти з *достатнім* рівнем емоційно-оцінного ставлення до рідного слова, літератури реалізують інтерес до майбутньої професії з допомогою викладача; вони мають достатні фахові знання, виявляють уміння вільно ними оперувати в педагогічній діяльності, але, проводячи уроки і виховні заходи з урахуванням етнокультурознавчого підходу, в основному, користуються наявними розробками. Для студентів *низького* рівня вияв потреби щодо опанування української мови і літератури в контексті національної та світової культури зводиться лише до виконання програм навчальних курсів. Такі студенти копіюють готові зразки уроків, науково-дослідну роботу з етнокультури рідного краю виконують під контролем, рідко працюють з навчально-методичними комплексами, електронними посібниками. *Початковий* рівень готовності характеризується поверховими професійними знаннями мовної системи, фольклору і літератури українського та інших народів в їх історичному розвитку та на сучасному етапі, індиферентним ставленням до майбутнього педагогічного фаху, невмінням здійснювати відбір і методичну обробку автентичних матеріалів, працювати з навчально-методичними комплексами, виконувати наукове дослідження з етнокультури, а також з урахуванням сучасних інформаційних технологій. Зазначимо, що на різних етапах дослідно-експериментальної роботи характеристика рівнів удосконалювалася залежно від умов навчально-виховного процесу в педагогічному ВНЗ.

За результатами експериментальних даних було визначено вихідні рівні готовності студентів філологічних факультетів, вказано на відсутність логічного і доцільного взаємозв'язку між навчально-пізнавальною, науково-дослідною, практичною підготовкою майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності. Якщо в умовах неперервного навчання комунікативно-інформаційна готовність частково зростає, то мовно-мотиваційна готовність з першого до останнього курсу знижується, а операційно-діяльнісна залишається на середньому і низькому рівнях.

Аналіз причин такого стану спонукав розробити модель навчально-методичної системи професійної підготовки студентів, яка передбачає допрофесійний, актуалізаційний, навчально-інформаційний, навчально-науковий, творчий етапи з конкретною діагностованою метою. Було зроблено припущення, що оптимальний взаємозв'язок між навчально-пізнавальною, науково-дослідною підсистемами, підсистемою практик та їх збагачення компетентнісно-орієнтованим, етнокультурознавчим змістом, введення до навчальних планів інтегрованих спецкурсів професійно-педагогічного, методичного, етнокультурознавчого спрямування, навчально-методичного супроводу, в т.ч. на електронних носіях, уможливить більш ефективне формування готовності майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності.

У четвертому розділі - **"Навчально-методична система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури"** - розглядаються особливості формування професійної компетентності студентів під час навчально-пізнавальної, науково-дослідницької діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Формування, розвиток, удосконалення складових професійної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в навчально-пізнавальній діяльності представлено при опануванні психолого-педагогічних, лінгвістичних, літературознавчих, методичних курсів, кожний з

яких подається в логічному взаємодоповненні та взаємозв'язку і виконує певні науково-освітні й виховні функції. Основними принципами організації навчально-пізнавальної діяльності є гуманізація, акцент на антропоцентризм, органічний зв'язок з духовною культурою народу, сучасні досягнення філологічної і психолого-педагогічної науки, передовий педагогічний досвід, єдність навчання з практикою роботи в загальноосвітньому навчальному закладі, орієнтація на творчий розвиток і співпрацю.

Психолого-педагогічна підготовка спрямовується на опанування виховних цінностей і етнопедагогічної культури рідного народу в "діалозі педагогічних культур" інших народів, підвищення духовно-моральної, психологічної культури майбутнього вчителя, формування цілісного уявлення про психологічні особливості учнівської молоді, ознайомлення з основами мовленнєвої діяльності, розвиток мовних, літературних, педагогічних, креативних, творчих здібностей, поглиблення дослідницьких інтересів і схильностей. Мета лінгвістичної підготовки – глибоке опанування української мови на засадах українознавства, а також у контексті інших слов'янських і неслов'янських мов, формування культуромовної особистості, яка практично володіє багатим духовно-моральним, комунікативним, пізнавальним, естетичним потенціалом рідної та іноземної мов у різних сферах її функціонування. Літературознавча підготовка скеровується на дослідження фольклорного, літературного твору через призму національної і світової культури, виховання високої естетичної культури, формування здатності цілісно сприймати літературну спадщину, здійснювати самостійне спілкування з мистецтвом слова. Наскрізні ідеї методичної підготовки - відкритість до впровадження нових педагогічних технологій, інтерактивних та імітаційних форм і методів навчання, підвищення ролі методичної культури і самоосвіти, формування позитивної мотивації студентів до пізнавальної взаємодії зі школярами на основі суб'єкт-суб'єктних відносин.

Науково-дослідна діяльність здійснюється протягом усього періоду навчання студентів і виступає на етапі підготовки бакалавра школою основ наукової культури, наукового мислення, гуманістичного виховання, опанування освітніх інновацій, "діалогу культур", на етапі підготовки спеціаліста – лабораторією науково-педагогічної майстерності і творчості, на етапі підготовки магістра - школою оволодіння технологією дослідницької діяльності. Реалізація дослідницької і комунікативної компетенцій відбувається в оновленому змісті навчальних дисциплін, якісному доборі пошуково-дослідницького, експериментального матеріалу для курсової, дипломної, магістерської робіт, публічних виступах, конкурсах, олімпіадах.

У розділі доведено, що цілісну особистісно-орієнтовану систему навчально-пошукових і педагогічних практик важливо будувати з урахуванням принципів неперервності, наступності, тісного взаємозв'язку і взаємодоповнюваності, інтеграції навчальної і дослідницької діяльності. На основі аналізу практичного досвіду виявлено, що фольклорні, діалектологічні, етнографічні експедиції, які виконуються під час навчально-пошукових практик, дають можливість осмислити світ виховних традицій, етнічної специфіки духовної і матеріальної культури різних регіонів України, заглибитися у філософсько-психологічну мудрість, естетичне забарвлення фольклорної пам'ятки, детальніше ознайомитися із "соціолінгвістичними портретами" сучасників, наочно опанувати психологію діалектного спілкування тощо. Виконання завдань педагогічної практики в тісному взаємозв'язку з дослідницьким набутком навчально-пошукових практик поглиблює й інтегрує теоретичні знання, розширює спектр форм і методів роботи з етнокультури рідного краю, вдосконалює культуру педагогічного спілкування, сприяє загальнокультурному розвитку особистості.

У п'ятому розділі - **"Інтеграція різних видів діяльності у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури"** - розглянуто інтегративний потенціал навчальних дисциплін українознавчого, філологічного, методичного, психолого-педагогічного блоків, шляхи інтеграції сучасних інформаційних технологій у професійну підготовку майбутніх учителів-словесників, функції науково-дослідної лабораторії як засобу інтеграції навчальної, наукової, освітньо-виховної роботи зі студентами.

Зазначається, що застосування інтегративної технології дає можливість ущільнити навчальний процес і водночас подати цілісні знання з низки суміжних дисциплін, розвинути філолого-

педагогічний стиль мислення. Відбір змісту й організації навчального матеріалу реалізується на основі принципів науковості, наступності, культуровідповідності, практикоорієнтованості, варіативності.

Курси українського фольклору, української мови, народознавства, вступу до слов'янської філології спрямовуються на опанування навчального матеріалу в контексті лінгвокультурології, етнографії, етнопсихології, етнопедагогіки українського та інших слов'янських народів під кутом зору шкільної практики, виконання пошукових досліджень з лінгвофольклористики, моделювання фрагментів уроків та виховних заходів з фольклорного та лінгвістичного краєзнавства. У зв'язку із зростанням необхідності в загальноосвітньому навчальному закладі виконувати лінгвістичний, літературознавчий, стилістичний аналіз художнього тексту в комплексі в розділі розглядається роль філологічного аналізу тексту. Курси історії української літератури, педагогіки, психології пропонується збагатити психолого-педагогічним потенціалом художніх творів, які дають можливість глибше пізнати внутрішній світ учителя й учня, виявити палітру видів, стилів, бар'єрів педагогічного спілкування.

Доведено, що функцію інтеграційної ланки між філологічним, психолого-педагогічним, методичним блоками професійної підготовки виконують спецкурси, провідною установкою яких виступає поняття культуромовної особистості. Для підготовки фахівців кваліфікаційного рівня "бакалавр" і "спеціаліст" пропонуються спецкурси "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Практика в системі професійної підготовки вчителя-словесника", які спрямовуються на поглиблення україномовної картини світу в зіставленні з національно-мовною картиною світу інших народів, моделювання форм і методів організації навчальної і позанавчальної роботи з учнями загальноосвітніх закладів на основі використання пошукових фольклорно-, лінгво-, літературно-краєзнавчих матеріалів, виховання фахівця з широким філологічно-педагогічним світоглядом. У підготовку фахівців кваліфікаційного рівня "спеціаліст" і "магістр" пропонується включити спецкурси "Професійна компетенція вчителя української мови і літератури", "Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах", опанування яких розширює уявлення про педагогічну діяльність, допомагає вдосконалити педагогічну, методичну, дослідницьку компетенції.

Випереджальний характер названих вище курсів і спецкурсів забезпечується доцільним використанням нових технологій навчання, в тому числі й інформаційних. Заняття відзначаються особистісно-діяльнісним, компетентісно-орієнтованим підходами, проблемно-пошуковим спрямуванням, орієнтацією на критичне й образне мислення, спілкування, пізнання.

З метою забезпечення самостійної пізнавальної діяльності на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях запропоновано інформаційний навчально-методичний супровід складових професійної підготовки. Новизна навчальних посібників "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю)", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Формування культури педагогічного спілкування засобами української літератури" полягає у методичній багатоваріантності структури, врахуванні компетентісно-орієнтованого підходу, вимог модульного навчання, сучасних інформаційних технологій. Стислий виклад теоретичного матеріалу доповнюється системою різнорівневих форм контролю набутих знань і умінь: контрольними, тестовими запитаннями, творчими, проблемними завданнями, мета яких - спрямувати студентів на самостійний пошук, сприяти розвитку їх аналітичного мислення.

Зміст і структуру ЕНМК "Словесник" складають Web-посібники "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Педагогічні ситуації в українській художній літературі", "Наукова робота студентів-філологів", які виступають відповідниками до названих вище книг на паперових носіях, а також інформаційно-пошукова система "Традиційна культура Східного Полісся". Зазначено, що текстовий матеріал, поданий у тематичних і діагностуючих модулях, є відкритою інформаційною системою, збагаченою гіпертекстовими посиланнями. Інформаційно-пошукова система "Традиційна культура Східного Полісся" презентує комплекс навчально-організаційних і навчально-методичних матеріалів для проведення практик, збагачена елементами аудіовізуальної інформації, представленої у

формі фотографій та музичних творів. Доведено, що ЕНМК не вимагає трудомістких операцій і розрахований на користувача, який оволодів основами комп'ютерної грамотності. Ефективність комплексу забезпечується відбором якісної інформації та естетичною цінністю, що сприяє мотивації навчання й формуванню інтересу до виконання проблемно-пошукових завдань.

У розділі розглядаються науково-дослідницькі, навчально-методичні, освітньо-виховні, інформаційно-технологічні функції науково-дослідної лабораторії "Формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури", що створена згідно запропонованої концепції і спрямовує діяльність студентів у фольклорно-етнографічному, етно-, соціолінгвістичному, лінгвокультурологічному та методичному напрямках, виступає оптимальною умовою взаємозв'язку складових системи професійної підготовки.

Шостий розділ - **"Ефективність системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в умовах дослідно-експериментального навчання"** - містить характеристику апробованих етапів професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, зміст діяльності на кожному з них, експертизу навчально-методичного забезпечення підготовки, в тому числі електронного, й результати експериментального навчання.

З метою ефективної реалізації запропонованої системи вчителі, викладачі ВНЗ, які брали участь в експериментальній роботі, були ознайомлені з методикою її проведення. Це відбувалося у формі семінарів, інструктажів, самостійного ознайомлення із змістом програм і методичних рекомендацій. Зазначається, що дослідно-експериментальна робота ґрунтувалася на таких принципах: особистісно-орієнтованому, культуровідповідності, педагогізації, діалогізації, модульності, професійної спрямованості, технологічності та інноваційності.

На допрофесійному етапі з метою більш ефективних способів формування мовної, фольклорної, лінгвокультурознавчої, дослідницької компетенцій учнів в експериментальних класах (ЕК) пропонувалися уроки, виховні заходи, проблемні семінари, консультаційні практикуми, навчальні посібники, в тому числі на електронних носіях, побудовані з урахуванням психолого-педагогічного аспекту, на етнокультурознавчому регіональному матеріалі; проводилися олімпіади, конкурси тощо. У контрольних класах (КК) навчання здійснювалося за традиційними програмами. Аналіз проведеної роботи засвідчив, що у відносно однакових за рівнем підготовки класах на початковому зрізі наприкінці експерименту спостерігалися істотні відмінності. В ЕК зросла кількість учнів (34,5% - було 16,1%), які прагнули глибше пізнати виховний потенціал фольклору у форматі національної та світової культури. У КК таких учнів налічувалося лише 27,2% (було 15,1%). 39% учнів ЕК (було 14%) виконували пошуково-дослідницькі роботи з лінгвокультурології рідного краю, фольклорного краєзнавства, брали участь в експериментальних дослідженнях студентів і магістрантів, стали призерами обласних і всеукраїнських конкурсів наукових робіт. В учнів КК зміни були незначними - 19,6% (було 15%). Це дало підстави зробити висновок, що програма збагачення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи є позитивною і має логічно продовжуватися у процесі професійної підготовки в педуніверситеті.

На етапі актуалізації зростає вага курсів теорії та історії педагогіки, загальної, вікової, педагогічної психології, при вивченні яких у студентів формуються складники педагогічної і психологічної компетенції. Розвиток лінгвістичної, мовної, комунікативної, етнокультурознавчої, фольклорної, літературної, комунікативної, дослідницької, інформаційної компетенцій здійснюється в курсах сучасної української літературної мови, історії української літератури, українського фольклору, літературного краєзнавства, під час роботи у проблемно-пошукових групах, на фольклорній практиці. Формою узагальнення і систематизації набутих знань і вмінь, набутих компетенцій є проведення науково-практичної конференції.

На навчально-інформаційному етапі виникає потреба в інтеграції теоретичних фахових знань з практичними навичками. Підготовка культуромовної особистості вчителя-словесника здійснюється в курсах народознавства, вступу до слов'янської філології, інтегрованому спецкурсі "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", на діалектологічній практиці. Цілісне уявлення про історичний розвиток національної системи професійної підготовки вчителя-словесника,

особливості стилів, функцій, бар'єрів педагогічного спілкування, педагогічні інновації формується як у психолого-педагогічних курсах, так і в курсах історії української літератури, методики викладання української мови і літератури. Рівень засвоєння набутого досвіду визначають за виконаними пошуковими завданнями у науково-дослідній лабораторії викладача. Набуті знання і творчі дослідницькі вміння узагальнюються в курсових роботах з української мови, історії української та зарубіжної літератури, пошуково-дослідницьких роботах з етнокультури рідного краю, наукових виступах.

Навчально-дослідницький етап - це перевірка і вдосконалення психологічної та педагогічної компетенцій у їх взаємозв'язку з методичною та іншими складовими професійної компетентності шляхом вивчення методики викладання української мови, української, зарубіжної літератури, спецкурсу "Практика в системі професійної підготовки вчителя-словесника", участі в активній педагогічній практиці. Набутий студентами досвід реалізується у проведенні інтегрованих уроків на основі використання відповідного матеріалу з лінгвістичного, фольклорного краєзнавства, лінгвокультурології, етнографії, сучасних інформаційних технологій, а також під час виконання курсових робіт з методик.

Мета навчально-наукового етапу - спрямування на професійне самовизначення, узагальнення і систематизацію набутих компетенцій та вмінь їх використовувати у практичній діяльності. Якісна перевірка, поглиблення і конкретизація професійних знань відбувається під час етнографічної практики, спецкурсу "Професійна компетенція вчителя української мови і літератури" та педагогічної практики, що, наповнена етнокультурознавчим компонентом, сприяє сформованості професійних умінь. Результати дипломної роботи дозволяють оцінити готовність студента до майбутньої педагогічної діяльності.

Творчий етап (період навчання в магістратурі) спрямовується на професійне становлення майбутніх викладачів-дослідників: оволодіння ними методикою проведення науково-педагогічного експерименту, доцільне використання нових інформаційних технологій, моделювання авторських занять. Удосконалення практичних умінь відбувається в курсі "Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах". Результати засвоєного досвіду студенти ЕГ узагальнюють у магістерській роботі.

Водночас навчання студентів КГ тривало за традиційними навчальними програмами або збагачувалося окремими елементами запропонованої методики, епізодичним впровадженням регіональних етнокультурознавчих елементів, матеріалів спецкурсів, навчальних посібників, у т.ч. на електронних носіях.

Під час перевірки ефективності запропонованої навчально-методичної системи професійної підготовки застосовувалися різні форми контролю: у КГ використовувалась традиційна чотирибальна система, в ЕГ – традиційна і модульно-рейтингова. Для виявлення рівня знань і умінь, мовно-мотиваційної, операційно-діяльнісної готовності на кожному етапі здійснювалися проміжні і контрольні зрізи. Контроль здійснювався на основі аналізу результатів творчих, проблемно-пошукових завдань, іспитів, заліків, рефератів, курсових, дипломних, магістерських робіт, навчально-пошукових і педагогічних практик. Для порівняння результатів, отриманих в експериментальних і контрольних групах, використовувалися методи математичної статистики А.Киверялга.

Отримані результати за кваліфікаційними рівнями "бакалавр" – "спеціаліст" – "магістр" вказують на позитивну динаміку процесу формування готовності до педагогічної діяльності. Характер відмінностей між результатами сформованості готовності на всіх рівнях у студентів ЕГ під час навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної діяльності свідчить про поступовість, дотримання оптимального темпу процесу формування утворення, гнучкість характеру функціонування системи професійної підготовки.

Як видно з табл. 1, у бакалаврів ЕГ зросли показники мовно-мотиваційної готовності: на високому рівні виявилось 9,3% (було – 2,6%), у той час, як у КГ – 4,7% (було - 1,9%), що свідчить про ефективність форм і методів роботи на цьому етапі. Зазначимо, що в констатувальному (КЕ) та

формульованому (ФЕ) експерименті брали участь 580 студентів - бакалаврів, з них у КГ – 278 осіб, в ЕГ – 302 особи.

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності (кваліфікаційний рівень – „бакалавр”), у %

вид готовності і рівень	мовно-мотиваційний				комунікативно-інформаційний				операційно-діяльнісний			
	КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
високий	1,9	2,6	4,7	9,3	4,2	4,7	8,4	10,2	1,5	1,7	4,8	8,4
достатній	20,1	19,7	28,6	38,5	28,7	29,2	33,6	42,8	28,4	31,0	33,4	45,6
низький	70,6	68,5	62,4	49,2	57,8	57,6	54,8	47,0	60,7	56,5	58	42,8
початковий	7,4	9,2	4,3	3,0	9,3	8,5	3,2	-	9,4	10,8	3,8	3,2

Дослідні дані, систематизовані в табл. 2, теж показують істотні зміни в усіх компонентах готовності спеціалістів ЕГ. В експерименті брали участь 328 студентів, з них у КГ – 152 особи, в ЕГ – 176 осіб. Особливе зростання відбувалося в показниках комунікативно-інформаційної готовності: кількість студентів ЕГ на високому рівні виявилася 13,9% (було - 4%), у КГ – 9,4% (було - 3,6%). Змінилися показники операційно-діялісної готовності: на високому рівні перебувало 14,8% (було - 4%) студентів ЕГ, 7,3% (було - 2,7%) у КГ. Це підтвердило ефективність збагачених курсів, запроваджених спецкурсів, а також практик, науково-дослідної роботи,

Таблиця 2

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності (кваліфікаційний рівень – „спеціаліст”), у %

вид готовності рівень	мовно-мотиваційний				комунікативно-інформаційний				операційно-діяльнісний			
	КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
високий	2,9	3,6	4,9	9,8	3,6	4,0	9,4	13,9	2,7	4,0	7,3	14,8
достатній	21,4	22,3	38,4	41,1	21,8	23,8	38,5	49,2	20	30,2	37,1	53,3
низький	68,6	66,2	53,4	49,1	74,6	72,2	52,1	36,9	64,4	53,0	50,5	28,8
початковий	7,1	7,9	3,3	-	-	-	-	-	12,9	12,8	5,1	3,1

побудованих на основі компетентісно-орієнтованого та етнокультурознавчого підходів.

Істотними змінами характеризувався експериментальне навчання й на етапі магістратури. У відносно однакових за рівнем підготовки КГ і ЕГ магістрів на початковому зрізі наприкінці експерименту, як показують кількісні дані табл. 3, також спостерігалися істотні відмінності. В експерименті брав участь 101 магістрант, з них: у КГ – 45 осіб; в ЕГ – 56 осіб.

Таблиця 3

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів української мови і літератури до педагогічної діяльності (кваліфікаційний рівень – „магістр”), у %

ВИД ГОТОВНО- СТІ рівень	МОВНО-МОТИВАЦІЙНИЙ				КОМУНІКАТИВНО- ІНФОРМАЦІЙНИЙ				ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ			
	КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ		КЕ		ФЕ	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
високий	2,6	3,2	8,7	12	3,9	7,7	6,1	14,7	6,8	7,7	9,5	14,6
достатній	23,8	24,5	35,8	46,5	25,6	26,1	37,2	51,8	21,4	33,0	39,5	57,2
низький	68,9	68,2	52,8	41,5	70,5	66,2	56,7	33,5	59,1	50,0	44,2	25,1
початковий	4,7	4,1	2,7	-	-	-	-	-	12,7	9,3	6,8	3,1

Зросли показники мовно-мотиваційної готовності: на високому рівні перебувало 12% (було – 3,2%) студентів ЕГ і 8,7% (було - 2,6%) КГ. При цьому для студентів ЕГ характерним було зростання інтересу до української мови і літератури, до майбутньої професії, потреби й ініціативи в опануванні української мови і літератури в контексті національної та світової культури. Такі студенти мали яскраво виражену потребу в постійному творчому самовдосконаленні й інтерес до творчого підходу у викладанні української мови і літератури, були зацікавлені в розвитку власного творчого потенціалу; мали високий рівень мотивації використовувати сучасні інформаційні технології при викладанні української мови і літератури та в підготовці наукових досліджень.

Підвищилися показники комунікативно-інформаційної готовності: студентів ЕГ на високому рівні виявилось 14,7% (було – 7,7%), у КГ – 6,1% (було - 3,9%). Відповіді студентів ЕГ засвідчували глибоке володіння знаннями мовної системи, фольклору і літератури українського й інших народів в їх історичному розвитку та на сучасному етапі, а також знаннями загальної, вікової, педагогічної, когнітивної психології, основ методики навчання мови, літератури, були здатні їх використовувати в педагогічній діяльності. Суттєво зросли показники операційно-діяльнісної готовності: студентів ЕГ на високому рівні виявилось 14,6% (було – 7,7%), у КГ – 9,5% (було - 6,8%). На основі набутих знань студенти ЕГ вміло моделювали авторські форми і методи уроків на регіональній основі, виконували наукові дослідження з урахуванням етнокультурознавчого підходу, здійснювали пошук, накопичували й обробляли наукову інформацію, працювали з навчально-методичними комплексами, електронними посібниками.

На основі врахування дослідних даних щодо формування професійної компетентності в умовах реальної педагогічної діяльності ми дійшли висновку, що саме студентів високого рівня готовності можна вважати професійно компетентними на час закінчення навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Ефективною педагогічною умовою виявилася науково-дослідна діяльність студентів, яка виступала системостворювальним компонентом між складовими професійної підготовки. Участь студентів у різних формах наукової діяльності, а також у роботі науково-дослідної лабораторії дала можливість підвищити рівень готовності майбутніх учителів-словесників до педагогічної діяльності.

Виявлено, що динаміка формування готовності студентів в умовах традиційного навчання не була достатньо високою на всіх рівнях. Різні темпи розвитку готовності майбутніх учителів пов'язані, як показала дослідно-експериментальна робота, з впливом таких чинників: індивідуальними психологічними, особистісними, творчими відмінностями студентів; варіативністю навчальних планів у педагогічних ВНЗ; недостатньою узгодженістю між дисциплінами різних циклів, навчально-пошуковими і педагогічними практиками.

Дослідно-експериментальна робота передбачала також апробацію й експертизу навчальних посібників "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство (виховний потенціал рідного краю)", "Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних

факультетів педагогічних університетів" та їх електронних відповідників. Визначаючи якість навчальних книг на основі методики експертного оцінювання В.Беспалька, Н.Буринської, О.Біди, ми передбачали з'ясувати їх вплив на формування професійної компетентності студентів-філологів і базових компетенцій учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Експертне оцінювання якості здійснювалося експертними групами викладачів ВНЗ III-IV рівнів акредитації та вчителів-словесників і стосувалося *змісту* (його науковості, доступності, логіки викладу, чіткості визначень, обсягу); *побудови* (поділу тексту на модулі і теми, наявності чіткої рубрикації, іменного покажчика, додатків, словника термінів), *методичного апарату* (тестових, контрольних, творчих завдань). За результатами експертизи оцінки придатності навчальних посібників були визначені як "добрі". Експерти вважали за доцільне впровадити ці книги в навчально-виховний процес вищої і профільної загальноосвітньої школи з метою активізації зацікавленості студентів і школярів у вивченні української мови, фольклору в "діалозі культур", проведення пошукової роботи. На окремі книги було подано рецензії в освітянських часописах.

Позитивними наслідками апробації інтерактивного ЕНМК "Словесник", як показали експертні оцінки, виявилися: доступність і оперативність навчального матеріалу; діалоговий режим навчальної інформації, індивідуалізація навчання, диференціація запропонованих завдань залежно від пізнавальних можливостей студентів. Відзначається, що ЕНМК сприяє не лише розширенню й поглибленню фундаментальних знань та відповідних умінь, що необхідні для майбутньої педагогічної діяльності, а й удосконаленню практичних навичок оперування комп'ютерними засобами навчання. Проведене дослідження експериментально підтвердило основні положення висунутої гіпотези.

ВИСНОВКИ

1. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури еволюціонує як динамічна структура в єдності всіх компонентів. Її спрямованість визначається соціально-економічними чинниками та ієрархією ціннісних орієнтацій життєдіяльності суспільства, а динамічність зумовлена зв'язком із системою загальної середньої освіти, в якій змінюється зміст і підходи до філологічного навчання. У дослідженні обґрунтовуються теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, серед яких особливе значення мають системний та компетентнісно-орієнтований підходи. Компетентнісно-орієнтований підхід дозволяє змінити предметно-орієнтовану систему підготовки вчителів-словесників на особистісно-діяльнісну при збереженні її традиційної фундаментальності та універсальності. Умовою функціонування такої системи визначено доцільне поєднання підсистем фахової підготовки вчителя-словесника, а системоутворювальною визначено науково-дослідну діяльність.

Визначено, що професійні компетенції як складові професійної компетентності відповідають за певний напрям професійної підготовки вчителя української мови і літератури. *Педагогічна* компетенція ґрунтується на знанні теорії та практики навчання і виховання, дидактичних закономірностей навчального процесу, педагогічної етики, умінь проектувати педагогічну діяльність, здійснювати науково-педагогічне спілкування тощо. В основі *психологічної* компетенції - знання загальної, вікової, соціальної, педагогічної психології, лінгвопсихології, психічних процесів, пам'яті, мислення, мовної діяльності, вміння визначати рівень і мотиви розвитку особистості, ціннісне ставлення до пізнавальної діяльності. *Лінгвістична* компетенція визначає комплекс лінгвістичних знань про мовну систему в її комунікативному, функціональному, психолінгвістичному, прагматичному аспектах, умінь оперувати ними у професійній і науково-дослідницькій діяльності, здатність до мовної рефлексії. *Мовна* компетенція передбачає опанування мовної системи за рівнями фонетики, лексики, морфології, синтаксису, стилістики тексту, *комунікативна* – оволодіння прийомами правильного, логічного, переконливого мовлення, забезпечує здатність орієнтуватися в ситуаціях спілкування. *Фольклорна* і *літературна* компетенції виявляються у знаннях про українську літературу і фольклор в їх історичному розвитку та на сучасному етапі, вміннях здійснювати філологічну інтерпретацію народнопоетичного і художнього тексту, оцінювати художню

своєрідність, естетику фольклорних творів і творчості письменника в цілому як складову національної духовної культури тощо. *Етнокультурознавча* компетенція ґрунтується на сукупності знань про духовну і матеріальну культуру українського народу, характеризується здатністю викладати українську мову і літературу як національно-культурний феномен. Підґрунтя *методичної компетенції* складають знання методологічних і теоретичних основ методики навчання мови, літератури, концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання, уміння застосовувати набутий досвід в освітній діяльності. *Інформаційна компетенція* виявляється у вміннях здійснювати самостійний науковий пошук у предметній галузі, раціонально працювати з постійно оновлюваною інформацією світового рівня, в т.ч. електронною, *дослідницька* компетенція спрямована на оволодіння науковим мисленням, уміннями аналізувати, висувати гіпотези для розв'язання складних завдань, виконувати науково-дослідну роботу. Мовна, комунікативна, етнокультурознавча компетенції в органічному поєднанні з національно-культурними традиціями, мовною свідомістю і самосвідомістю, національним характером виступають складовими культуромовної особистості вчителя-словесника як головного носія національної мови, культури і духовності.

2. З'ясовано, що процес становлення і розвитку національної системи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури характеризується такими етапами й тенденціями: 1) ХУІ ст.- 1918 р. – тенденціями фундаментальності й культурологічності; 2) 1918 – кін. 20-х рр. ХХ ст. – орієнтацією на високу національну свідомість і самосвідомість, ґрунтовні знання, досконале володіння українською літературною мовою, методичні вміння; 3) поч. 30-х рр. ХХ ст. – поч. 70-их років - поглибленням комуністично-ідеологізованого змісту професійної підготовки; 4) поч. 70 - поч. 80-х років – підготовкою вчителя-дослідника; 5) сер. 80-х років - 90-і роки – поч. ХХІ ст. - формуванням педагога, здатного прилучити учнівську молодь до духовного багатства і краси рідного слова.

Встановлено, що в зарубіжних країнах, які досліджувалися дисертантом, поширюється концепція компетентісно-діяльнісного підходу до змісту освіти, формування професійно компетентного вчителя рідної мови і літератури, готового працювати у прагматично-інформаційному суспільстві, наявна тенденція до збереження національних виховних традицій, зростає авторитет культуромовної особистості, пріоритетного значення набуває розвиток творчої індивідуальності студента. Позитивно сприймаючи зарубіжний досвід, враховуємо, що якісне збагачення змісту складових системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови важливо здійснювати з урахуванням власних національно-освітніх традицій.

3. Вся система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, яка ґрунтується на компетентісно-орієнтованому підході, спрямована на забезпечення професійної готовності студентів до педагогічної діяльності. Формування професійної компетентності має свою специфіку на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях: на рівні бакалавра – увага акцентується на науково-навчальній підготовці, на рівні магістра – науково-дослідницькій, рівень спеціаліста відображає національну специфіку зі зміщенням акценту на дослідницьку компетенцію.

Модель готовності майбутнього вчителя української мови і літератури до педагогічної діяльності передбачає мовно-мотиваційний, комунікативно-інформаційний, операційно-діяльнісний компоненти. Мовно-мотиваційна готовність спрямована на формування у студентів стійкої усвідомленої потреби опанувати українську мову і літературу в контексті національної культури, переконаності в їх суспільній і духовно-моральній значущості, прагнення пізнати красу рідної мови, формування позитивного емоційно-оцінного ставлення та інтересу до професії вчителя-словесника, потребу в розвитку творчого потенціалу, прагнення до науково-педагогічного пошуку, здатність до рефлексії, стійкої професійної спрямованості, постійного самовдосконалення і самореалізації.

Комунікативно-інформаційний компонент готовності складають знання мовної системи за рівнями фонетики, лексики, морфології, синтаксису, стилістики тексту; усної народної творчості українського й інших народів, української і зарубіжної літератури в їх історичному розвитку та на сучасному етапі; знання норм професійної етики, духовної і матеріальної культури українського

народу; концептуальних основ, структури і змісту засобів навчання; теорії виховання, методологічних і теоретичних основ методики навчання мови і літератури, загальної, вікової, педагогічної, когнітивної психології, лінгвопсихології, етнопсихології, психології спілкування і стосунків, психології особистості; сучасних інформаційних технологій; професійної роботи з науково-критичною літературою.

Складовими операційно-діяльнісної готовності є вміння і навички оперувати набутими мовними, літературними, психолого-педагогічними знаннями у професійній діяльності, формування умінь проектувати педагогічну діяльність, здійснювати науково-педагогічне спілкування у певній галузі науки, оволодіння інструментарієм науково-дослідної роботи в галузі мово-, літературо-, українознавчих, методичних дисциплін; навичками роботи збирача й обробки, в т.ч. комп'ютерної, автентичного матеріалу, створення навчально-методичних комплексів з елементами польових експедицій тощо. Формування цього компонента готовності дозволяє ознайомити студентів з конкретними результатами підготовки, розкрити технологію її оцінювання, навчає керувати пошуково-дослідницькою діяльністю учнів.

4. Розроблена навчально-методична система професійної підготовки є багатоаспектною і передбачає вдосконалення змісту, форм і методів її складових підсистем з метою формування компетентного фахівця-дослідника і культуромовної особистості. Її ефективність залежить від органічного взаємозв'язку всіх компонентів системи професійної підготовки, спрямованості потребово-мотиваційної сфери студента на дослідницький пошук з першого до випускного курсу, особистісно-діялісного підходу до навчання, діалогізації навчального процесу, оптимального співвідношення індивідуальних і колективних форм організації процесу навчання.

Доведено, що навчально-пізнавальна діяльність спрямовується на формування, розвиток і вдосконалення професійної компетентності під час вивчення психолого-педагогічного, лінгвістичного, літературознавчого, методичного блоків. Науково-дослідна підсистема збагачує студентів методологією дослідницької роботи, стимулює розвиток самостійності, творчого потенціалу, інтелектуальних здібностей кожної особистості, особистісного і професійного самовизначення. Запропоновані практики забезпечують перевірку дієвості набутих знань і вмінь, більш усвідомлену потребу вдосконалення професійної компетентності, сприяють виробленню індивідуального стилю діяльності.

5. Важливим напрямом конструювання змісту професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури є інтеграція різних видів діяльності. Доведено, що інтегровані курси українського фольклору, вступу до слов'янської філології, історії української літератури та педагогіки, спецкурси "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", "Практика в системі професійної підготовки вчителя-словесника", "Професійна компетенція вчителя української мови і літератури", "Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах" сприяють оволодінню студентами комплексом знань про духовну і матеріальну культуру рідного народу в "діалозі" з культурами інших народів, розвитку філологічно-педагогічного стилю мислення, формуванню наукового світогляду вчителя.

Розроблені й апробовані навчальні програми і посібники "Український фольклор", "Вступ до слов'янської філології", "Мовне родинознавство", "Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника", ЕНМК "Словесник" дають можливість інтегрувати зміст лінгвістичних, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін, науково-дослідної, практичної підготовки навколо проблеми формування складових професійної компетентності на кожному етапі рівневої підготовки у педагогічному університеті. Інтерактивні комплекси сприяють розширенню й поглибленню фундаментальних знань та відповідних умінь, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності, вдосконаленню практичних навичок оперування комп'ютерними засобами навчання.

Діяльність науково-дослідної лабораторії, створеної згідно з авторською концепцією, за науково-дослідницьким (вивчення культурологічних, соціо-, етнолінгвістичних чинників впливу на формування національно-мовної особистості), навчально-методичним (підготовка методичного

забезпечення курсів і спецкурсів з фольклору, народознавства, слов'янської філології, етнолінгводидактики та педагогічної практики з урахуванням освітніх інновацій, організація і проведення фольклорної, літературно-краєзнавчої, етнографічної практик, керівництво науковими роботами), освітньо-виховним (проведення виховних заходів, фольклорно-етнографічних виставок, надання методичної допомоги шкільним науковим товариствам і кабінетам краєзнавства, народознавства) напрямами забезпечує підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів-словесників, вивчення та популяризацію нових освітніх технологій, передового педагогічного досвіду.

6. Дослідно-експериментальна робота підтвердила ефективність шляхів удосконалення навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності і комплексу навчально-пошукових та педагогічних практик в умовах багаторівневого навчання майбутніх учителів української мови і літератури (бакалавр – спеціаліст – магістр) у вищих педагогічних навчальних закладах. Одним із результатів дослідно-експериментальної роботи стало зростання кількості магістрів за операційно-діяльнісним компонентом готовності: на високому рівні виявилось 14,6% (було – 7,7%), у КГ – 9,5% (було - 6,8%). На основі набутих знань студенти з високим рівнем готовності професійно-грамотно і комунікативно-доцільно володіли рідною мовою, вміло моделювали авторські форми і методи уроків на регіональній основі, виконували наукові дослідження з урахуванням етнокультурознавчого підходу та сучасних інформаційних технологій.

7. За результатами дослідження виявлено провідні психолого-педагогічні умови ефективності реалізації моделі навчально-методичної системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, побудованої з урахуванням компетентнісно-орієнтованого підходу: цілеспрямована допрофесійна філологічна підготовка в системі шкільної освіти; вироблення у викладачів готовності бути носіями високої мовної культури, нових освітніх технологій; орієнтація студентів на формування складових професійної компетентності на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях; збільшення питомої ваги етнокультурознавчого, регіонального матеріалу в навчальних дисциплінах з метою вдосконалення складових професійної компетентності на прикладі курсів рівневої підготовки; розширення діапазону організаційних форм навчально-пізнавальної, науково- і пошуково-дослідницької, практичної педагогічної діяльності студентів і раціональне їх поєднання у конкретних ситуаціях навчально-виховного процесу; активне залучення студентів до науково-дослідної лабораторії викладача; забезпечення студентів і викладачів інтерактивними навчальними і навчально-методичними посібниками, в т.ч. на електронних носіях.

Результати проведеного дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія правильна, концепція дослідження плідна, визначені завдання реалізовано, мета досягнута, отримані наукові положення мають важливе значення для педагогіки професійної освіти.

Реалізація основних положень дослідження спрямовується на подальший розвиток теоретико-методологічних засад професійної підготовки вчителя української мови і літератури. Модернізація освіти ставить перед вчителями вимогу постійного професійного вдосконалення й потребує широкого впровадження галузевих стандартів вищої педагогічної освіти за спеціальністю “Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова і література”, постійного оновлення дидактичного супроводу фахової підготовки. Основні положення дисертації дають підстави для їх використання в розробці актуальних питань професійної підготовки вчителя філологічного і суміжних фахів, знайдуть свій розвиток у наступних наукових дослідженнях з проблем етнолінгводидактики і лінгвометодики, лінгвокультурології, методики викладання української літератури.

До подальших напрямів досліджень вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: взаємодія загальноосвітніх середніх і вищих навчальних закладів у розвитку фахової компетентності майбутнього вчителя української мови і літератури, підготовка майбутнього вчителя української мови

і літератури до профільного навчання у старшій освітній ланці, підготовка вчителя-філолога до дослідницької роботи з учнями профільної школи, формування інформаційної культури вчителя-словесника, формування професійної комунікативної, лінгвокультурознавчої компетенції вчителя-філолога, розробка інноваційних філологічних технологій у підготовці вчителя, порівняльний аналіз підготовки вчителів рідної мови і літератури в Україні і за кордоном, постійне оновлення навчально-методичного супроводу для студентів-філологів.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

Монографії

1. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія.-Суми: ВВП "Мрія"-1" ТОВ, 2005.- 404 с. - 23, 60 авт. арк.
2. Семенов О.М. Педагогічна практика – шлях до професійної майстерності вчителя-словесника //Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки. перспективи: Монографія /Н.Г.Ничкало, І.А.Зязюн, Л.П.Пуховська та ін. - К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. - С. 185 - 196. - 1,1 авт. арк.
3. Семенов О.М. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя української мови і літератури // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія / Н.Г.Ничкало, І.А.Зязюн, М.П.Лещенко та ін. - К.: Поліграф.- вид. центр ТОВ "Імекс ЛТД", 2003. - С. 202 - 213. - 0,92 авт. арк.

Навчальні та навчально-методичні посібники

4. Семенов О. Український фольклор: Навч. посіб. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 255 с. - 14, 82 авт. арк. (Гриф МОН України).
5. Семенов О.М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: Навч. посіб.-Глухів: РВВ ГДПУ, 2005.-153 с. - 8, 89 авт. арк. (Гриф МОН України).
6. Семенов О.М. Мовне родинознавство: Навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. - Глухів, 1999.- 48 с. - 2 авт. арк.
7. Семенов О.М. Вступ до слов'янської філології: Навч.-метод. посібник / За заг. ред. акад. Мацько Л.І. - Глухів: ГДПУ, 2002. - 138 с. - 8, 02 авт. арк.
8. Семенов О. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів: Навч.- метод. посіб.- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2002. - 96 с. - 5, 7 авт. арк.
9. Семенов О. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю): Навч. посіб. - К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2003.- 108 с. - 6, 05 авт. арк.
- 10.Семенов О.М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: Навч.-метод. посіб.- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2003.- 108 с. - 6, 16 авт. арк.
- 11.Семенов О. Формування культури педагогічного спілкування засобами української літератури: Практикум: Навч. посіб. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 110с. - 6, 34 авт. арк.
- 12.Семенов О.М. Вступ до слов'янської філології. Практикум: Навч. посіб.- 2-е вид., перероб. і доп. - Глухів: ГДПУ, 2005.- 226 с.- 13, 14 авт. арк.
- 13.Семенов О.М., Сторожук А.І. Український фольклор: Навч.-метод. посіб.- Глухів: РВВ ГДПУ, 2001.- 96 с. - 5, 7 авт. арк. (авторські - 2,79 авт. арк.).

Навчальні програми, методичні рекомендації

- 14.Семенов О.М. Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах. Програма курсу для освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр педагогічної освіти. Викладач української мови і літератури".- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2005.- 58 с. - 3, 37 авт. арк. (Рекомендовано Науково-методичним центром вищої освіти МОН України).
- 15.Семенов О.М. Професійна компетенція вчителя української мови і літератури. Програма спецкурсу для студентів спеціальності 7.010103 "Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література".- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 49 с. - 2, 91 авт. арк.

- 16.Семенов О.М. Практика в системі професійної підготовки вчителя-словесника. Програма спецкурсу для студ. спеціальності 7.010103 "Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова та література".- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. –71 с. - 3, 83 авт. арк.
- 17.Семенов О.М. Методика викладання української літератури у вищих навчальних закладах. Програма курсу для освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр педагогічної освіти. Викладач української мови і літератури".- К., Глухів: РВВ ГДПУ, 2004.- 40 с. - 2, 33 авт. арк.
- 18.Семенов О.М., Привалова С. П. Контрольні завдання з української літератури (для вступників спеціальності 7.010103): Навч.видання. - Глухів: ГДПУ, 2002. - 23 с. -1, 39 авт.арк. (авторські - 0,7 авт. арк.).

Статті у провідних фахових виданнях

19. Семенов О.М. Формування мовної особистості студентів-філологів на заняттях з українського фольклору // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. - Частина друга. - С. 135 - 141. - 0, 33 авт. арк.
20. Семенов О.М. До проблеми формування мовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 2002. - № 6. - С. 175-182. - 0, 52 авт. арк.
21. Семенов О.М. Підготовка майбутнього вчителя-словесника: проблеми і досвід їх вирішення// Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць / Редкол. Гузій Н.В. (відп. ред.) та ін.- К.: НПУ, 2003.- Вип.8. -С. 78 - 87. - 0, 65 авт. арк.
22. Семенов О.М. Етнолінгвістичний підхід у вивченні назв спорідненості і свояцтва // Українська мова і література в школі.- 2002. - № 5. – С. 60 - 64; № 6. - С. 44 - 47. - 0, 58 авт. арк.
23. Семенов О.М. Професійна компетенція майбутнього вчителя української мови і літератури //Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - № 4. - С. 2 - 5. - 0, 52 авт. арк.
24. Семенов О.М. Підготовка вчителя української мови і літератури в системі неперервної професійної освіти // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.- Черкаси.- 2002.- Вип. 43. - С. 110 - 114. - 0, 4 авт. арк.
25. Семенов О.М. Активізація науково-дослідної роботи майбутніх учителів-словесників // Рідна школа.- 2003.- № 6. - С. 28-31. - 0, 52 авт. арк.
26. Семенов О.М. Використання педагогічної спадщини Януша Корчака у фаховій підготовці майбутнього вчителя української мови і літератури //Збірник наукових праць: Гол. ред. В.Г.Кузь.- К.: Наук. світ, 2003.- С. 177 - 183. - 0, 42 авт. арк.
27. Семенов О.М. Виховний потенціал лінгвокультурології у професійній парадигмі майбутнього вчителя української мови і літератури // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць.- К., Житомир: Вид-во Волинь, 2003. - С. 355 - 361. - 0, 42 авт. арк.
28. Семенов О.М. Особливості підготовки майбутнього викладача української мови і літератури на ступені навчання в магістратурі // Наука і сучасність: Зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту ім. М.П.Драгоманова.- К.: Логос, 2003.- Том XLX. - С. 191-200. - 0, 52 авт. арк.
29. Семенов О.М. Професійне становлення майбутнього вчителя української мови і літератури у процесі педагогічної практики // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць /Редкол. Гузій Н.В. (відп. ред.) та ін.- К.: НПУ, 2003. - Вип. 9. - С. 209 - 218. - 0, 63 авт. арк.
30. Семенов О.М. Теоретичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури // Вісник Житомирського педагогічного університету. - Житомир: редакційно-видавничий відділ Житомир. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2003.- Вип. 12. - С. 93 - 96. - 0, 48 авт. арк.
31. Семенов О.М. Професійна спрямованість навчально-наукових практик на філологічному факультеті педуніверситету // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. праць Уманс. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини /Редкол.: Н.С.Побірченко (гол. ред.) та ін. - К.: Наук. світ, 2004. - Вип. 8. - С. 55-61. - 0, 42 авт. арк.

32. Семеног О.М. Допрофесійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури // Українська література в загальноосвітній школі. - 2004. - № 4. - С.4-7. - 0, 58 авт. арк.
33. Семеног О.М. Досвід професійної підготовки майбутнього вчителя польської мови і літератури у Польщі // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 2005. - № 2. - С. 169 - 177. - 0, 46 авт. арк.
34. Семеног О.М. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в 60-их роках ХХ ст. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. - Вінниця, 2004.- Вип. 11.- С. 25 - 28. - 0, 5 авт. арк.
35. Семеног О.М. Інноваційні технології у мовній освіті майбутнього вчителя української словесності //Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка.- Серія: Педагогічні науки - Полтава, 2004. – Вип. 2 (35). - С. 58 - 62. - 0, 25 авт. арк.
36. Семеног О.М. Курс "Вступ до слов'янської філології" у професійній парадигмі майбутнього вчителя-словесника // Дивослово. - 2004. - № 1. - С. 41 - 46. - 0, 85 авт. арк.
37. Семеног О.М. Народні балади. Матеріали до уроку. 7 клас // Українська література в загальноосвітній школі. - 2004. - № 10. - С. 38 - 39. - 0, 38 авт. арк.
38. Семеног О.М. Науково-дослідна лабораторія як форма інтеграції навчальної, наукової, освітньо-виховної роботи зі студентами-філологами // Українська література в загальноосвітній школі. - 2004. - № 11. - С. 37 - 40. - 0, 6 авт. арк.
39. Семеног О.М. Нові підходи до створення навчальних посібників для студентів – майбутніх учителів української мови і літератури // Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету.- Ізмаїл, 2004. - Вип. 16. - С. 110 -114. - 0, 38 авт. арк.
40. Семеног О.М. Роль філологічного аналізу художнього тексту у професійній підготовці майбутнього вчителя української мови і літератури // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. - Черкаси. - 2004. – Вип. 54. - С. 123 - 128. - 0, 42 авт. арк.
41. Семеног О.М. Становлення і розвиток національної системи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури // Наука і сучасність: Зб. наук. праць Нац. пед. ун-ту імені М.П.Драгоманова. - К.: Логос, 2004. - Том 43.- С. 132 - 141. - 0, 52 авт. арк.
42. Семеног О.М. Модернізація навчально-методичного супроводу професійної підготовки вчителів української мови і літератури // Українська література в загальноосвітній школі. - 2005. - № 8. - С. 48 - 52. -0, 58 авт. арк.
43. Семеног О.М. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури в 40 – 50 -их роках ХХ століття // Педагогіка і психологія професійної освіти.- 2005. - № 1. - С. 173 -184. - 0, 58 авт. арк.
44. Семеног О.М. Практика в системі професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури // Вересень. - 2005. - № 1 - 2. - С. 10 - 14. - 0, 35 авт. арк.
45. Семеног О.М. Проблеми лінгвістичної підготовки вчителів-словесників у педагогічному університеті //Українська мова і література в школі. - 2005. - №4. - С. 45 - 49. - 0, 52 авт. арк.
46. Семеног О.М. Проблеми підготовки вчителя української мови і літератури в умовах нової соціокультурної дійсності // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. - Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. - Частина перша.- С. 20 - 26. - 0, 43 авт. арк.
47. Семеног О.М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури у 80-х роках ХХ століття // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.- 2005. - № 1. - С. 88 - 94. - 0, 58 авт. арк.
48. Семеног О.М. Становлення національної системи професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури (20-і роки ХХ століття) // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. - 2004. - № 5. - С. 104 - 109. - 0, 6 авт. арк.
49. Семеног О.М. Сучасні інформаційні технології у професійній філологічній освіті: проблеми, пошуки, перспективи // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у

- підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць / Редкол: І.А.Зязюн (голова) та ін. – К., Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. - Вип. 5. - С. 631 - 638. - 0, 67 авт. арк.
50. Семенов О.М. Тенденції професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (70-ті роки ХХ століття) // Рідна школа. - 2004. - № 12. - С. 36 - 38. - 0, 5 авт. арк.
 51. Семенов О.М. Тенденції літературознавчої підготовки у вищій школі // Українська література в загальноосвітній школі. - 2004. - № 12. - С. 13 - 17. - 0, 6 авт. арк.
 52. Семенов О.М. Тенденції професійної підготовки майбутнього вчителя рідної словесності у США / Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету. Психолого-педагогічні науки. - Ніжин, 2004. - № 4. - С. 176 - 179. - 0, 33 авт. арк.
 53. Семенов О.М. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. статей: Ялта: РВВ КДПІ, 2004. - Вип. 6, Ч. 2. - С. 151 - 156. - 0, 42 авт. арк.
 54. Семенов О.М. Стрілецькі та повстанські пісні // Українська література в загальноосвітній школі. - 2005. - № 1. - С. 2 - 3. - 0, 34 авт. арк.
 55. Семенов О.М. Сучасні зарубіжні технології підготовки майбутнього вчителя-словесника // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. праць / Редкол. О.Г.Мороз, Н.В.Гузій (відп. ред.) та ін. - К.: НПУ, 2005. - Вип. 3. - С. 94 - 98. - 0, 6 авт. арк.
 56. Семенов О.М. Формування культури педагогічного спілкування майбутнього вчителя-словесника засобами української літератури // Українська література в загальноосвітній школі. - 2005. - № 9. - С. 5 - 9. - 0, 7 авт. арк.
 57. Семенов О.М. Формування мовної особистості майбутнього вчителя // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Наук. записки Рівненс. держ. гуманіт. ун-ту: Зб. наук. праць. - Рівне: РДГУ, 2002. - Вип. 23. - С. 125 - 130. - 0, 56 авт. арк.
 58. Семенов О.М., Дятленко Т.І. Земля і люди (Урок за повістю О.Кобилянської "Земля" // Українська література в загальноосвітній школі. - 2001. - № 4. - С. 34 - 42. - 0, 72 авт. арк. (авторські - 0, 45 авт. арк.)
 59. Семенов О.М., Сторожук А.Г. Матеріали до вивчення прислів'їв, приказок, загадок. 5 клас // Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. - № 7 - С. 7 - 10. - 0, 42 авт. арк. (авторські - 0, 32 авт. арк.).

Статті, тези доповідей у наукових та науково-методичних збірниках

60. Семенов О.М. Integration of Internet-resources in preparation of student-philologists // "ІНТЕРНЕТ – ОСВІТА - НАУКА – 2004", четверта міжнародна конференція ІОН -2004 (28 вересня – 16 жовтня 2004 р.): Зб. матер. конф. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2004. - Том 1. - С. 41 - 44. - 0, 48 авт. арк.
61. Семенов О.М. Виховання мовної особистості на засадах української етнопедагогіки // Актуальні проблеми української етнопедагогіки: Зб. статей / За ред. чл. - кор. АПН України, проф. Скульського Р.П. - Івано-Франківськ, 2001. - С. 93 - 98. - 0, 23 авт. арк.
62. Семенов О.М. Етнолінгвістичний компонент у фаховій підготовці студентів-філологів // Всебічний розвиток особистості студента: Матер. наук.- практ. конф. / За ред. акад. Д.О.Тхоржевського. - Ірпінь, 2001. - С. 189 - 195. - 0, 3 авт. арк.
63. Семенов О.М. Етнологічний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників // Мова і культура. У 5-ти томах. - К.: Вид. дім Д.Бураго, 2002. - Вип. 4, т. 5, частина 2. - С. 61 - 65. - 0, 33 авт. арк.
64. Семенов О.М. Мистецький компонент у професійній підготовці вчителя української мови і літератури // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку: Тези міжн. наук. конф. (30 червня – 2 липня 2004 р.). - К., Суми: Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. - С. 379 - 381. - 0, 2 авт. арк.

65. Семеног О.М. Мовне виховання особистості в педагогічному університеті // Українознавство – наука самопізнання українського народу: Матер. X щорічн. Міжн. наук. – практ. конф. “Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства” (18 - 20 жовтня 2001 р.) / Заг. ред. П.П.Кононенко, наук. ред. –упорядн. Ярошинський О.Б. - К.: НДПУ, 2001.- С. 245 - 247. – 0, 3 авт. арк.
66. Семеног О.М. Основні напрями активізації студентської наукової роботи в педагогічному університеті //Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. - Глухів: ГДПУ, 2002. – Вип. 1. - С. 33 - 38. - 0, 35 авт. арк.
67. Семеног О.М. Підготовка майбутніх учителів української філології в умовах багаторівневого навчання //Наука і освіта: Матер. Міжн. наук. - практ. конф.: Педагогіка. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. - Т. 8. -С. 38- 40.-0, 25 авт. арк.
68. Семеног О.М. Підготовка мовної особистості вчителя-словесника на засадах українознавства: 36. наук. праць Ін-ту українознавства. - К.: Міленіум, 2004. - Т.ІІ. – С. 293 – 297. - 0, 35 авт. арк.
69. Семеног О.М. Професійна спрямованість навчальних курсів у педагогічному університеті //Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. - Глухів: ГДПУ, 2003. – Вип. 3. - С. 144 - 149. - 0, 3 авт. арк.
70. Семеног О.М. Українознавча підготовка вчителя-філолога як засіб формування духовності особистості //Виховання національно свідомої особистості: Метод. рекомендації / За заг. ред. Д.О.Тхоржевського.-Глухів: РВВ ГДП, 2001. - С.86 - 91. – 0,24 авт. арк. (Рекомендовано колегією МОН України).

Комп'ютерні засоби навчання

71. Семеног О.М. Електронний навчально-методичний комплекс "Словесник".
<http://www.children.edu-ua.net>.
72. Семеног О.М. Український фольклор. Web-посібник. <http://www.vesna.org.ua>.
Семеног О.М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника. Web-посібник. <http://www.vesna.org.ua>.

АНОТАЦІЯ

Семеног О.М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету).-Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти". – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2005.

У дисертації вперше на основі врахування результатів ретроспективного та зіставного аналізів національного і зарубіжного освітнього досвіду розроблено навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, побудовану з урахуванням компетентнісно-орієнтованого підходу. Визначено основні напрями розвитку цієї системи у структурі вищої педагогічної освіти, яка характеризується наявністю етнокультурознавчих елементів та інформаційних технологій, обґрунтовано умови поєднання навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної діяльності з метою формування професійно компетентного вчителя-словесника як дослідника і культуромовної особистості. Практична цінність одержаних результатів дослідження полягає в розробці змісту, форм, методів організації навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності, навчально-пошукових і педагогічних практик на філологічному факультеті педагогічного університету. Авторські навчальні програми і навчальні посібники, у т.ч. на електронних носіях, для викладачів і студентів впроваджено в навчальний процес вищих педагогічних навчальних закладів України.

Ключові слова: система професійної підготовки, професійна компетентність учителя української мови і літератури, культуромовна особистість, навчально-пізнавальна діяльність, науково-дослідна діяльність, навчально-пошукова практика, педагогічна практика.

АНОТАЦІЯ

Семенов Е.Н. Система профессиональной подготовки будущих учителей украинского языка и литературы (в условиях педагогического университета). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – "Теория и методика профессионального образования". – Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 2005.

В диссертации впервые на основании результатов ретроспективного и сопоставительного анализов национального и зарубежного образовательного опыта разработана учебно-методическая система профессиональной подготовки будущих учителей украинского языка и литературы в педагогическом университете с учетом компетентносно-ориентированного подхода. Определены основные направления развития этой системы в структуре высшего педагогического образования. Система обогащена и дополнена элементами этнокультуроведческого характера и информационных технологий.

На основе идей гуманизации, демократизации, непрерывности образования разработаны: содержание, формы и методы организации учебно-познавательной, научно-исследовательской, практической работы студентов филологического факультета педагогического университета. Формирование профессиональной компетентности в учебно-познавательной деятельности реализовалось при изучении психолого-педагогических курсов, развитие и усовершенствование этого качества – при изучении лингвистических, литературоведческих, методических курсов; при этом акцентировалось внимание на антропоцентризме, текстоцентризме, ориентации на развитие мышления, общения, познания.

Цель научно-исследовательской составляющей предполагалась в обогащении студентов методологией научной работы, углублении и расширении знаний, стимулировании развития самостоятельности, творческого потенциала, интеллектуальных способностей каждой личности, индивидуализации и эстетизации учебного процесса, формировании методологической культуры. Цель учебно-поисковой и педагогической практики состояла в профессиональной педагогической направленности, содействии общекультурному развитию личности студента-филолога.

Гуманистические, антропоцентрические тенденции обусловили новые подходы к усовершенствованию цели и функций учебно-методического сопровождения профессиональной подготовки. Новизна апробированных учебных пособий, в т.ч. на электронных носителях, "Украинский фольклор", "Введение в славянскую филологию", "Языковое родиноведение", "Формирование культуры педагогического общения средствами украинской литературы" состоит в культурологическом, диалогическом построении, компетентном подходе, методической вариантности модульной структуры, системе разноуровневых форм контроля знаний и умений. Методические рекомендации по подготовке будущих учителей-словесников изложены в авторских учебных программах спецкурсов "Этнолингводидактическая культура учителя-словесника", "Практика в системе профессиональной подготовки учителя-словесника", "Профессиональная компетенция учителя украинского языка и литературы", "Методика преподавания украинской литературы в высших учебных заведениях", которые внедрены в учебный процесс высших педагогических учебных заведений Украины.

Основные результаты исследования могут быть использованы в преподавании филологических и педагогических дисциплин высшей школы, для разработки концептуальных основ организации учебно-познавательной, научно-исследовательской, практической деятельности в педагогическом университете.

Ключевые слова: система профессиональной подготовки, профессиональная компетентность учителя украинского языка и литературы, культурно-языковая личность, учебно-познавательная деятельность, научно-исследовательская деятельность, учебно-поисковая практика, педагогическая практика.

ANNOTATION

Semenog O. The system of professional training of future teachers of Ukrainian language and literature (in pedagogical university). -Manuscript.

The dissertation is presented to obtain the degree of the Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04. – "The Theory and methodology of professional education". – The Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2005.

The dissertation focuses on the problems of professional training of future Ukrainian language and literature teachers. The teaching and methodical system of professional training of future Ukrainian language and literature teachers aimed at the formation of their professional competence and personal readiness is presented. It is developed on the results of retrospective and comparative analyses of national and foreign educational experience. In presented thesis optimal ways of the development of this system in the structure of higher pedagogical education are given. The structure comprises ethnoculturological elements and information technologies. Optimal ways of combination of teaching and cognitive, scientific and research, and practical activity for the sake of successful training of a teacher as a scientist and cultural language person are substantiated. The practical value of the received results of this scientific research lies in working out of the contents, forms and methods of teaching and cognitive, scientific and research activities, and pedagogical and educational practices in the teaching training universities. The educational programs and educational manuals for the teachers and students created by the author are introduced in the educational process of higher pedagogical institutions of Ukraine.

Key words: system of professional training, professional competence Ukrainian language and literature teacher, educational process, teaching and cognitive activity, scientific and research, activity, scientist, pedagogical and educational practice.